

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DAMEHATTEINDUSTRIEN

DAMEHATTEINDUSTRIEN

HISTORISKE MEDDELELSER

UDGIVNE AF FORENINGEN
AF DANSKE STRAA- OG FILTHATTEFABRIKANTER
I ANLEDNING AF DENS 25AARS JUBILÆUM
DEN 13. JANUAR 1924

VED
R. BERG

KØBENHAVN 1924

Hovedprydelser fra det 15. Aarhundrede.

I. MODEN

NAAR man seer paa den Række Billeder, der eksisterer af forskellige Tiders og Landes Dragter, spørger man uvilkaarligt sig selv, om alle disse Former og alle disse skiftende Farver ikke er et Spil af Tilfældighed og vekslende Luner.

Men giver man sig til at studere dem nøjere, opdager man snart, at de dog alle er lovbundne, at de alle følger de Bud, som Klima, Tid, Sæd og Skik stiller, selv om de nok saa meget synes Leg af den frie Fantasi.

Thi heller ikke den gør noget Spring i det uvisse, den er altid en lydige Tjener for den Aandsretning og Smag, der er den herskende.

I intet Tilfælde kommer netop dette tydeligere frem end i de skiftende Moder. Saa regelbundne er de, saa Kenderen af de forskellige Tider altid ved at se blot en Afbildning vil kunne bestemme til hvilket Aarhundrede, ja endogsaa Aarti, denne eller hin Form hører hen.

Gælder dette om den menneskelige Dragt som Helhed, er det naturligvis en Selvfølge, at det ogsaa har Gyldighed for den kvindelige Hovedbeklædning.

Dronning Elisabeth, g. m. Christian II.

Om denne gælder det netop, at er der noget, der er regelbundet, saa er det den Maade, Kvindernes Hatte og Huer og andre Hovedprydelser er formet paa, altid i Overensstemmelse med den øvrige Dragt, med Frisuren og først og sidst med Sæd og Skik.

En Hovedregel kan man fastslaa som gældende i de Kulturkrese, der har Betydning for os, og det er den, at den gifte Kvinde i ældre Tid altid bar Hue eller Klæde over Haaret, medens den ugifte Kvinde bar Haaret udækket.

Hovedklædet kan iøvrigt for de fleste vesteuropæiske Lande fastslaaes som den oprindelige Hovedbedækning for Kvinder og for primitive Forhold synes det ogsaa et saare nemt og bekvemt Klædningsstykke. Det kunde om Sommeren i varmt Vejr kastes let hen over Hovedet, og om Vinteren og i Blæst slynges tæt og varmt om Hoved og Hals, alt efter den Længde, det havde.

Fra den graa Oldtid og hele Middelalderen igennem er det Hovedklædet, som er den mest karakteristiske Hovedpynt for Damer, og det er derfor ganske naturligt, at Moden, da en saadan begyndte at brede sig over Vest-, Mellem- og Nord-europa under Paavirkning af de i Middelalderens Blomstrings-tid opstaaede Hoffer, især i Frankrig, tog sig af Hovedklædet og foreskrev en Række forskellige Former, hvorpaa det kunde bæres og slynges omkring Hovedet. Vi seer det saaledes kombineret snart med et Pandebaand rundt om Hovedet, snart — i Slutningen af Middelalderen — med høje kræmmerhuslignende Opsæt.

At Hovedklædet holdt sig saa fremtrædende i Middelalde-

rens Kvindedragt hænger sikkert sammen med Forkærligheden for den lange Klædning i et Stykke, der fremhæver det langstrakte, som hørte med til Middelalderens Skønhedsideal.

I Middelalderens Slutning kom en ny Strømning frem indenfor Klædedragten, som lige omvendt af, hvad der var Tilfældet forud, gik ud paa at fremhæve det menneskelige Legeme. Derfor indføres de snævre Mandsdragter, den kvindelige Dragt deles i Liv og Skørt, det lange Hovedklæde afløses af Huen i en Mængde Former. Men denne mere bekvemme Dragt fik dog for Overklassens Vedkommende ingen lang Levetid. De strenge Fordringer, der stilledes til Menneskenes Levevis og Klædedragt, som Følge af den sejr- rige katholske Genreformation og den i Tyskland og Norden herskende lutherske Orthodoxi gav sig Udslag i, at den forrige Perodes Frihed i Klædedragt modarbejdedes. Nu maatte det menneskelige Legemes Form i Modsætning til tidligere netop ikke træde frem. Alt skulde skjules. Barm og Talje af stive Korsetter, Hofterne af Krinolinen og Armene af stive udstoppede Puffer. Ingen anstændig Dame maatte vise sit Haar, det maatte skjules af den helt om Hovedet tætsluttende Hue. Saa strengt holdt man paa denne Fordring, at det endog 1563 kan fremsættes som en Klage for Usædelighed mod de adelige Jomfruer i Maribo Kloster, at de viste sig for Mænd med blottet Hovedhaar.

Vi har da netop her et talende Vidnesbyrd om, at Moden ingenlunde er et tilfældigt Lune, men altid staar i Sammenhæng med, hvad Tiden inderst inde anseer som passende.

Dronning Dorothea, g. m. Christian III.

Maatte Damerne saaledes skjule deres Haarpragt — hvad den gifte Kvinde forøvrigt hidtil altid havde maattet — saa fik de dog til Gengæld den rigeste Lejlighed til at vise deres Kærlighed til Pynt paa anden Vis. Thi det var jo ingenlunde Tarvelighed, der prædikes. Tværtimod, Huen gav rig Anledning til Udsmykning med stor Overdaadighed, idet den prydedes med Guldbroderier, Perler og Ædelstene, saa den endog

Dronning Sophie, g. m. Frederik II.

blev et meget kostbart Klædningsstykke. En Efterkommer af den har vi forøvrigt endnu i de sjællandske Bondekones gyldne Nakkebunde.

Huen holdt sig som den herskende Hovedbeklædning for Damer til henimod Slutningen af det 16. Aarhundrede, naturligvis med forskellige Variationer, idet hele dog tætsluttende; men lidt efter lidt vover Haaret sig saa smaat frem igen, idet det omkring 1570 blev Mode at lade Tindingehaaret synligt, saaledes at Huen ragede frem over Panden med en Snip.

I Begyndelsen af det 17. Aarhundrede indføres Baretten, dog saaledes at den ikke afskaffede Huen, men anbragtes paa Sned paa Siden af Hovedet ovenpaa Huen.

Paa samme Maade gik det med Hatten, da den kom i Brug i det 17. Aarhundredes første Trediedel. Den anbragtes ovenpaa Huen, men da den ikke maatte dække denne, fremstilledes den i ganske lille Maalestok, nærmest som en Dukkehat.

Hatten stammer iøvrigt fra Spanien, hvor den skal være bleven indført i Begyndelsen af det 16. Aarhundrede fra de da nye spansk-amerikanske Kolonier. Muligvis er det ogsaa omvendt, at den er bleven indført til disse fra Spanien; vist

er det, at den der brugelige meget spidspullede og bredskyggede Hat af Straa eller Filt endnu er et karakteristisk Stykke Hovedtøj, og at Paavirkningen derfra — Panamahatten — ikke har været uden Betydning for senere Tiders Hatteformer.

I Begyndelsen af det 16. Aarhundrede var det spanske Hof, især under Philip II og Karl V toneangivende for Smagen i hele Vesteuropa, og derfra bredte Brugen af Hatte sig. Til Danmark naaede de igennem Tyskland, hvor Skyggen blev meget smal, men Pullen til Gængæld høj og spids, og i Løbet af kort Tid blev den meget almindelig her — først for Mænd, senere ogsaa for Kvinder.

Brugen af Hatte gav iøvrigt Anledning til Udfoldelse af megen Luksus, idet de prydedes med Hattebaand, smykkedes med Diamanter, Ædelstene og kostbare Agraffer. Det berettes saaledes om Albert Oxe, at hans Hattebaand var af Guld og vejede 7 Lod, og at Christian IV's Hattebaand havde en Værdi

Dronning Sophie, g. m. Frederik II.

af 3000 Kroner. Og heller ikke Damerne har givet op i Pragt.

Hattene fremstilledes af Bæverskind og Filt, af Uld og forskellige Dyrehaar. Vi seer dem det 17. Aarhundrede igennem i vekslende Former, dog mest som en stor bredskygget Hat, der stod godt sammen med det løst udslagte stærkt krusede Haar. Pyntet med store vajende Strudsfjer tog de sig meget malerisk ud.

Men fra Begyndelsen af det 18. Aarhundrede forandres Hovedpynten igen, især under Paavirkning af Moden ved det franske Hof.

De stive, højtidelige Dragter, der svarede saa godt til det

Eleonora Christine Ulfelt, Christian IV's Datter.

brugelige strenge Ceremoniel, fordrede nu i Stedet for det løst hængende Haar en stiv og høj Haaropsætning. Til dette passede den bløde bredskyggede Hat selvfølgelig ikke. Den afløstes derfor mest af kunstige Kniplingssæt, der sattes op i mange Krusninger og Læg. Til Rejsebrug og til Færdsel udendørs brugtes dog stadig mest det gammelkendte Hovedklæde. Ogsaa Hatten forekommer nu og da, men den har nu kun en lille Puld med bred Skygge.

I Slutningen af det 18. Aarhundrede endelig viser Straahatten sig, temmelig bredskygget og prydet med Baand og Strudsfjer. Ogsaa Filthatten anvendes. Men baade Straa- og Filthatten antager nu mangfoldige Former. Snart er Skyggen krammet op bag til, snart til Siden, hvad der hænger sammen med Appreturmetoder, som da var kommen i Brug. Dette at Hattene nu kunde stives og derefter presses i alle mulige Façoners gav rigt Spillerum for Fantasien. Men endnu en Ting kom til paa denne Tid, som fik afgørende Betydning. Det var de kunstige Blomster, der kom frem, og som med deres mange forskellige Farver og Former gav rig Anledning til Variering.

Paa denne Tid blev Fremstillingen, men navnlig Pyntningen af Damehattene ogsaa fra hidtil væsentligst at have været Hjemmeflid et særligt Haandværk, der naturligvis især udøvedes af Kvinder.

Selvfølgelig havde Dronninger og andre højtstillede Damer deres egne Modister, og disse erhvervede sig saa megen Ry, at de endogsaa til Tider udlaantes til fremmede Hoffer, naar man skulde vise sig elskværdig overfor disse.

Men naturligvis kunde disse Hofmodister kun arbejde for en forholdsvis ringe Kres; deres Ideer blev imidlertid toneangivende for hele den fornemme Verden. Særlige Specialister paa Hovedpyntens Omraade havde der forsaavidt eksisteret længe; allerede i det 16. Aarhundrede træffer vi dem rejsende rundt fra Slot til Slot og Herregaard til Herregaard, meget efterspurgte og eftertragtede af Adelens Damer. Ved Siden af dem dukker nu i det 18. Aarhundrede den selvstændige Modehandlerinde op, hende, der baade har Butik og Prøvelokale, og som komponerer og digter rene Vidundere af Hovedpynt og Hatte. Og Fantasi hørte der sandelig til, hvad man kan skønne deraf, at Damerne brugte Haarsætninger, høje som Bjerge, og pyntede ikke blot med Sæt af Kniplinger, Blomster og Fjer, men ogsaa med smaa Efterligninger af Huse og Skibe og mange andre Ting.

For Hattenes Vedkommende træffer man en lignende Vrimmel af Former, hvad der alene vil fremgaa af den Masse Navne, som de forskellige Façonner havde, f. Eks. Chapeau Pendilvaine, der var en Filt-hat med Skyggen opkrummet til den ene Side, Chapeau en Parasol, en Hat med Fjerbesætning, Chapeau à la Grenade, der var meget høj med Pynt af Blomster og Fjer, Chapeau à la Devonshire ou à la Spa, der var opkrummet for og bag. Endelig Hatte i Hundredevis med forskellige Damenavne, som det vil føre altfor vidt at remse op.

Bag alle disse forskellige Former og Benævnelser staar hele det høje Aristokratis Damer, alle dem, der i Ynde og Anstand, i Dannelses og Sæder gav Tonen an i de fine Krese.

Dameportræt med Hat. 17. Aarh.

Prinsesse Hedvig, Frederik III's Datter.

Store Fordringer stilledes der baade til Smag og Opfindsomhed, for man kunde ikke, som i tidligere Tider, nøjes med en Hovedpynt eller Hat Aar igennem, nej, nu maatte der veksles fra Aar til Aar og fra Sæson til Sæson.

Det blev Modehandelens gyldne Tid.

Med den franske Revolution skete der en fuldstændig Omformning af Klædedragten. Man var kommet ind i Følsomhedens og Sværmeriets Periode. I Stedet for al den megen Kunstfærdighed og Opstadsning, som hidtil havde optaget Sindene, kom nu en

Begejstring for det simple og enkelte, for det »naturlige«, som det hed. Et helt nyt Ideal blev toneangivende. I Stedet for Fiskebensskørter og Snørliv, i Stedet for Parykker og høje Hæle, kort sagt i Stedet for alle de Ting, som havde skjult og tilhyllet Legemets naturlige Linjer, traadte Trangen til at vise dem i Forgrunden. I Kvindedragten kommer den nye Mode til Syne deri, at Kjole og Liv forenes i et Stykke, der bæres glat som en Chemise, blot bundet op under Barmen ved et Baand, men som saa til Gengæld kunde ende i et langt Slæb, der i Selskaber kunde være indtil 14 Alen langt.

Som Afløsning af den foregaaende Tids Tendens til at betone Bredden, kom nu omvendt Forkærligheden for det langstrakte. Det er Revolutionstidens Begejstring for den antike Kunst, der gør sig gældende og selvfølgelig da ogsaa for Haarpyntens Vedkommende.

Med den Sans for det naturlige, som var herskende, gik det selvfølgelig ikke an at bære Paryk eller i det hele Haaret kunstigt sat op. Man efterlignede de antike Statuer, bar Haa-

ret fladt paa Hovedet, ofte omsluttet af et Næt, men ellers tætsluttende til Hovedformen, et Par Smaalokker drejet frem i Panden, flettede Piske sat op paa Hovedet, saa at dettes Form fremhævedes — atter i Modsætning til tidligere, hvor det skjultes.

Og naturligvis — Hattene følger med. I Halvfemserne af det 18. Aarhundrede begynder de at blive mindre og mindre, til Tider faar de Form af antike Hjelme: Casquets à la Minerva, pyntet med Guirlander af Laurbær, Turneringshjelme af sort Fløj

Dameportræt. Haarpynt. 18. Aarh.s Midte.

med højt opstaaende Strudsfjer o. s. v. Denne sidste blev iøvrigt Udgangsformen for Kysehattene, som skulde holde sig flere Menneskealdre igennem. Man kan forfølge den tilbage til 1797, hvor Mlle Mees i Hamburg i Operaen »La caravane du Caire« for første Gang bar en Kysehat paa Scenen. De følgende Aar antog den Former, der snart vekslede i Lighed med vandrette og snart med opretstaaende Rør og fuldstændigt skjulte Hoved og Ansigt, ligesom mellem kæmpemæssige Skyklapper, saaledes at datidige Vittighedsblade spottede Damerne som »de usynlige«.

Som Stof brugte man Stel af Straa, overtrukken med Tyll eller let Filt og pyntede dem med nedhængende Blomster eller vajende Fjer. Til Tider indhyllede man dem ogsaa helt i Slør. 1814 brugte Berlinerinderne at smykke deres Hatte med Palmevifter og Liljer.

Ved Siden af Kysehattene hævdede dog ogsaa Toquen og Baretten sig. Den sidste tog sig særlig pikant ud, naar en Fjer faldt ned over Panden paa højre eller venstre Øje. Man

møder ogsaa Former, der ligner omvendte Blomsterpotter, og desuden meget høje Cylinderhatte. 1805 indførte Skuespillerinden Mme Belmont i sin Rolle som Fanchon det løse, broderede Hovedklæde, ligesom man laante de løst over Hovedet liggende Iphigeniaslør fra Spanien.

I Begyndelsen af det 19. Aarhundrede vinder Huen atter Indpas i Form af »Kappen«, der sluttede ganske tæt om Hovedet og indrammede Ansigtet med en Knipling eller Blonde. Saa stort Bifald vandt denne Mode, at selv de alleryngste Smaapiger pyntedes med den.

Dronning Marie Sophie Frederikke,
g. m. Frederik VI.

Den Slags Moder, som saa at sige ophævede al Stands- og Aldersforskel, holdt sig dog som naturligt er ikke længe, og med den Reaktion, som opkom mod alle Revolutionstidens Ideer, fulgte selvfølgelig ogsaa en Bevægelse, der mere og mere gik i Retning af at ophæve de simple og enkle Linjer, Damedragten havde antaget. Det begynder med, at man i Stedet for de glatte Ærmer indfører Puf-

ærmer, der senere gaar over i »Skinkeærmer«. Den korte Talje i Kjolerne forsvinder lidt efter lidt for det lange Liv, der snævres ind over Hosterne. Korsettet kommer igen til Ære og Værdighed. De lige Folder i Kjolen afløses af flere og flere Rækker Garneringer. Krinolinen begynder saa smaat at vise sig. Forkærligheden for det langstrakte veg igen for det i Bredden gaaende.

Haaret og Modepynten gør Bevægelsen med. I det hele kan man om de Moder, der gør sig gældende fra Trediverne i forrige Aarhundrede sige, at det ikke saa meget var Skræd-

erens, der gjorde sig gældende. I det hele kan man om de Moder, der gør sig gældende fra Trediverne i forrige Aarhundrede sige, at det ikke saa meget var Skræd-

deren, som det var Damefrisørinden og Modehandlerinden, der var de bestemmende for Damernes Elegance. Man bar Haaret kæmmet op i Vejret fra Nakken, viklede det i smaa Lokker og lagde disse i to store nedfaldende Cascader paa begge Sider af Panden tæt hen til Øjnene. Og Indtrykket af Ansigt og Frisure understøttedes af Hovedpynten, thi aldrig viste en Dame sig den Gang, hverken hjemme eller ude, alene med det blottede Haar.

I Huset bares Huen eller Kappen, paa Gaden Hat og i Selskab de mest sammensatte Opbygninger, som en Modehandlerinde kunde finde paa at lave sammen af Kniplinger, Blonder, Baand, Blomster og Fjer. Disse Kapper voksede i Størrelse sammen med Ærmerne og opnaaede deres største Omfang i Begyndelsen af Trediverne i forrige Aarhundrede. Efter

Prinsesse Vilhelmine, Frederik VI's Datter.

samtidige Billeder at dømme var denne Mode meget fordelagtig, idet den tillod enhver Dame at komponere sig en Omramning af Ansigtet, som uindskrænket af Stof og Farve, tilstod Smag, Lune og Forfængelighed det videste Spillerum.

En af de mest foretrukne Selskabscoiffurer var Turbanen, som holdt sig Aartier igennem.

Efter Traditionen skal den være kommen til Europa under Napoleons ægyptiske Felttog, men i Virkeligheden stammer den fra England, hvor den blev indført af de indiske Nabober. Allerede i Reynolds Portrætter møder man den, men i 1837 indføres som højeste Mode cirkasiske, odaliskiske, græske og israelitiske Turbaner.

Hattene undergik ikke nogen større Forandring i Form,

Prinsesse Charlotte. Frederik VII's Moder.

kun forlangte man, at deres Farve skulde være en anden end det øvrige Toilettes. Man bar f. Eks. sorte Hatte til rosa Kjoler og hvide Hatte til sorte Kjoler. Smaa Modeluner kan man dog nu og da iagttage, som naar Pariserinderne under de fremmede Troppers Okkupation af Frankrigs Hovedstad bar Hovedtøjer, hvis Former var laant fra de fremmede Soldaters Chakoter og Kepier, men den Slags Ekstravagancer svandt omtrent lige saa hurtigt, som de viste sig. Det samme gælder det Lune, som kom frem 1818, nemlig at bære smal-

skyggede høje Cylinderhatte af rosa Atlask.

Den Form, der hævdede sig, var, som foran bemærket, Capot- eller Kysehatten, undertiden dog saa overdreven, at vittige Hoveder paastod, at man hverken kunde se eller høre i den. Den omsluttede Hovedet ret snævert og ragede mer eller mindre langt frem over Ansigtet og maa i alle Tilfælde have været meget varm at gaa med. I Tyverne blev Kanten bredere og fladere, Pulden højere, saa at Ansigtet blev mindre omsluttet end indrammet. Pynten dannedes af Blomster, der var stillede i Vejret, Baandsløjfer og lange Bindebaand. I det hele svælgede Tiden i Baand, som den ikke alene brugte til Pyntning af Hatte, men ogsaa til Besætning af Klæder, til Bælter og Skærf. Tekniken har i det hele med sine Fornyelser været meget mere opfindsom end Moden i sine Fordringer i Retning af Sammensætning af Farverne. I Forbindelse og Kombinerung af Stofferne har Tekniken leveret damaserede, kvadrerede, nuancerede, moirerede og skyggede Baand, som i Smag og Rigdom endnu ikke er bleven overtruffen af vor Tid.

Men ved Siden af Baandene hævdede de kunstige Blomster sejrrigt deres Plads. Gennem alle Aartierne fra Trediverne og langt ned mod vor Tid brugtes de enkeltvis, i Kranse og som Guirlander til Damepynt i tusind Variationer, tit ud i det rent groteske. Saaledes skriver Richard Wagner 1855 til sin Fru Minna fra London, hvor skændigt Englænderinderne bar »Blomster og lange Lokker og dertil røde Næser og Brillen.«

Naar man ser paa Modebilleder fra forrige Aarhundredes Midte kan man til en vis Grad ikke undgaa at finde Dame-dragter og -toiletter mærkelige, men det er jo troligt, at en følgende Tid vil sige det samme om vore. Alligevel, det kan ikke nægtes, at de Moder, der viser sig fra og med Tredserne — enkelte Overdrivelser undtagne — dog i langt højere Grad end de foregaaende tiltaler os ved større Naturlighed og Ynde.

Nogen Forbindelse hermed tør man vel nok sige, at Kvindens større og større Deltagelse i det offentlige og praktiske Liv har haft. Netop dette fordrer i mange Henseender en simplere og mindre besværlig Dragt end vore Bedste- og Oldemødre var forpligtede til at bære, hvis de vilde regnes med til det gode Selskab.

At man i vore Dage af misforstaaet »Frisindethed« og Radikalisme kan gaa til den modsatte Yderlighed er givet. Vi behøver i denne Sammenhæng kun at minde om »Kunstnerkone«- og »Hvad-vi-vil-Kvinderne«s Reform-dragter.

I det store og hele, de to sidste Menneskealdre er en Reaktion til Tredivernes, Fyrernes og Halvtredsernes »romantiske« Dragter.

Med Tredserne forsvinder Krinolinen og erstattes af en

Arveprinsesse Caroline, Frederik VI's Datter.

Dronning Caroline Amalie, g. m. Christian VIII.

mere tætsluttende Nederdel, der kun udvider sig noget i det nederste Parti. For Hovedpyntens Vedkommende viger Kapot- eller Kysehatten. I Stedet for møder man den runde Hat, hvad der hænger sammen med, at Frisuren ogsaa forandrede. De smægtende Sidekrøller forsvinder for det i Midten skille og til Siden bølgende Haar, der bagtil samledes i »Chignonen«. Denne bares først dybt ned i Nakken, senere paa det overste af Baghovedet, suppleret af lange Lokker, der hang saa uregelmæssigt som muligt om Halsen. Chignonen svulmede

efterhaanden op til et Omfang, som gjorde den alene lige saa stor som hele det øvrige Hoved. Til denne Frisure passede den runde Hat udmærket. Den bares først kun paa Landet og forsynedes da med en stor og bred Skygge, i hvilken Form den opkaldtes efter det 18. Aarhundredes engelske Roman-kobberstik og benævnedes à la Clarisse Harlowe. Ved Siden af viser Matroshatten af Voksdug sig og endelig den lille Hat, der lig et Laag anbragtes ovenpaa Hovedet, forsynet med Slør, der kun rakte til Næsetippen. Jo større Chignonen blev i Omfang, jo mindre blev denne Hat, for efterhaanden som Frisuren forhøjedes, at skubbes helt foran hen paa Panden og tilsidst at ende helt nede paa Næseroden.

Bindebaand brugtes ikke mere, idet Hattenaalen indfortes i Stedet for, men helt forsvandt dog Baandene ikke, de anbragtes blot bagpaa og hængte ned ad Ryggen. I Tredserne bar man disse Baand saa lange, at man i Paris kaldte dem: »Suivez moi, jeune homme« = »Følg mig, unge Mand«!

Den lille flade Hat oven paa Hovedet holdt sig længe, na-

turligvis i mange Variationer, lige til ind i det 20. Aarhundrede. De følgende Aar kan man dog iagttage en vis Vækst, men Hovedreglen er den, at Hatten stadig bæres ovenpaa Frisuren, der vedblivende holdt sig høj. Ellers kan man naturligvis træffe dem med Opkramning til Siden eller bagud, med vekslende Pynt af Baand og Fjer. Ogsaa Schæferhatten viser sig nu og da.

Omkring ved 1907—1908 faar Kjolerne en Tendens til større og større Indsnævring. Den tidligere Vidde i Nederdelens underste Parti for-

svinder og erstattes af lange nedadgaaende Linjer. I det hele betones atter det langstrakte og ligelinjede, Empiremoderne efterlignes. I Sammenhæng hermed viser der sig enklere Hattefaçon, saaledes Klokken og Hatten med den meget brede Skygge, begge Former, der bæres omkring selve Hovedet og ikke som tidligere ovenpaa Frisuren. Denne blev lavere og lavere, saa at Hattene omkring 1910 helt dækkede den overste Del af Hovedet — og navnlig udmærkede sig ved deres Omfang. I det hele gik Tendensen i Retning af at betone Bredden foroven og det smalle forneden, idet Kjolen indsnævredes meget stærkt om Fodderne. I 1913 viger de store Hatte igen delvis for de smaa, pyntet med Pelsværk om Vinteren og uden megen Besætning om Sommeren. Toquen og Huefaçon blev ubetinget Favorittyper. Frisuren blev tætsluttende til Hovedet.

Under Verdenskrigen foregik store Forandringer i Dame- dragten. I de krigsførende Lande gjorde Indskrænkninger paa alle Omraader og Prisstigninger det umuligt at udfolde den

Dameportræt med Kappe. 19. Aarh. 1. Halvdel.

Moder 1801.

Hals, dog stadig uden nogen eller i hvert Fald kun ringe Besætning.

Som Pynt kommer »Esprit« en frem anvendt ganske enkeltvis. I de neutrale Lande og ikke mindst i Danmark, udfoldedes derimod ikke saa lidt mere Luksus, idet den af Krigsforretningerne skabte Pengerigelighed ikke blot medførte et større Forbrug i de Klasser, som ellers anvendte en Del paa Pynt, men ogsaa naaede ned i sociale Lag, som før Krigen nøjedes med billigere Sager.

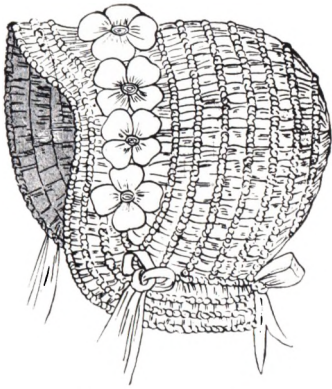
Aldrig saa snart var Krigstiden imidlertid forbi, før Moden tog

samme Luksus som før. Den lange Kjole erstattedes af den korte. Ganske smaa Hatte, der bæres helt ned i Panden, næsten skjulende Øjnene og med ringe eller helt uden Besætning blev Mode. »Æsker« og Blomsterpotter kaldte Pariser-vittigheden dem. Ogsaa Hatte og Huer af militær Façon bares, ligesom man i hele Dragten efterlignede Khakiuniformerne. Man træffer baade Efterligninger af Staalhjelmene og den daglige Soldaterkasket, en Mode, som ogsaa optoges herhjemme, se Billederne Side 38 og 39.

Men disse smaa Former holdt sig dog kun forholdsvis kort Tid. 1917 har vi igen den store bredskyggede Hat à la Frans

Kapothat c. 1804.

Kapothat c. 1806.

Revanche for den Enkelhed, den var bleven tvungen ind under. Ovenpaa Rationeringen trængte man til noget broget, farverigt, og hvor bedre søge sine Forbilleder for det pragtfulde og straalende end i Orienten. Fra Kina og Japan, fra Indien og Siam hentedes nye Modeller for Kjøler og øvrige Paaklædning. Det løst foldede og rigt slyngede fik Overvægten. Al Antydning af Figur i Dragten forsvandt. Rige Broderier i alle straalende Farver, i Guld og Sølv fandt Anvendelse. Ogsaa Hattene nød godt af denne Pragtglæde. Alt, hvad kostbart var blev anvendt til deres Pynt. Guld- og Sølvbroderier, al Slags Pelsværk, Blomster i alle Farver, hele Naturen, alle Slags Dyr maatte give deres Bidrag. Ligesaa Baand i alle Former, sat sammen til Blomster, Kokarder, Rosetter og Sløjfer i en uendelig Rigdom af Variationer.

Hovedtypen for Hatten, som der dog ikke viges fra, er den langt ned over Panden faldende, men ellers fremstilles de store og smaa, bredskyggede og smalrandede, opkrammede og nedfaldende af alle Slags Stof, Straa, Filt, Fløjl, Silke, sammensyede og i eet Stykke, ret som for at vise de tusind Indfald, Kvindelunet kan faa.

Og dog, trods alle Variationer, trods vajende Fjer og viftende Slør, trods alle straa-

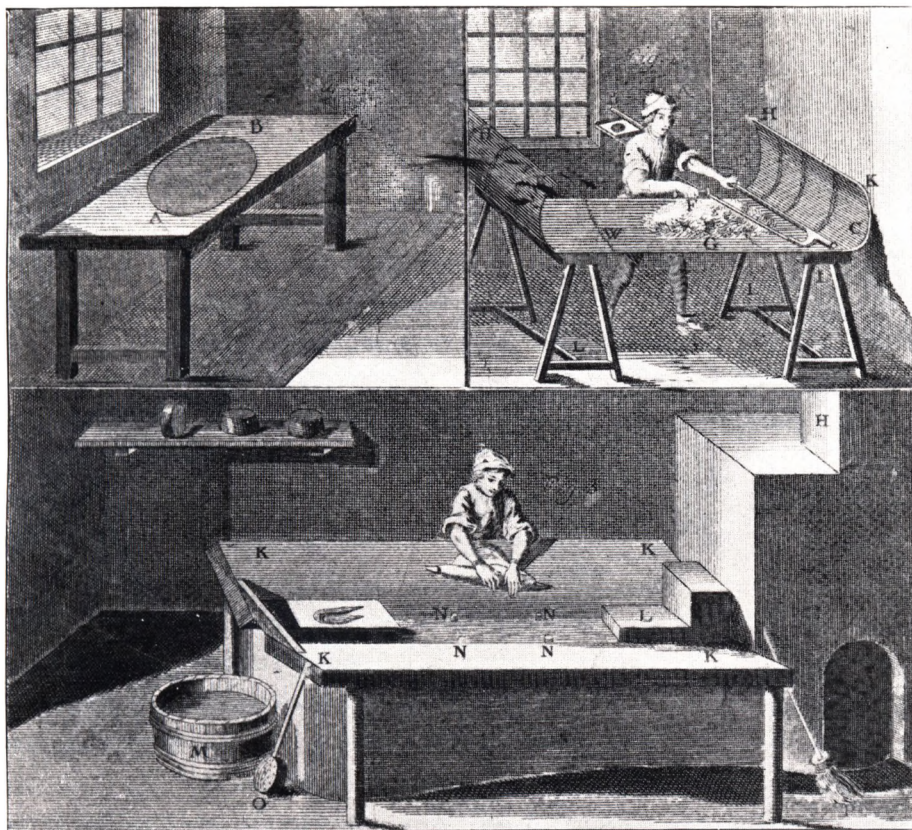
Mode 1814.

lende Farver og Baand, hvad enten de bæres koket paa Snur eller beskedent trykkede ned om Panden, alle Hattene lyster kun den ene Hovedregel — at gøre Kvinden tiltrækkende i Mandens Øjne; thi som en aandrig, fransk Modeskribentinde fra det 19. Aarh. har sagt:

Hatten er Kvinden.

Mode 1817.

Gammelt Hattemagerværksted.

Øverst til venstre: Bord til Fugtning af Filtstumpen. Øverst til højre: Arbejder med »Fachbuen«. Nederst: Arbejder, der valker.

II.

HATTEMAGERIET SOM HAANDVÆRK

FREMSTILLINGEN af baade Hatte og Huer har oprindeligt, som det meste af hvad der hører til Paaklædningen, hørt ind under Husfliden. Især gælder dette da den kvindelige Pynt. Men ret tidligt er der dog for mange Enkeltheds Vedkommende fremstaaet specielle Erhverv, og navnlig gælder dette da Forfærdigelsen af Filthatte, der baade var et vanskeligt og langsomt Arbejde, som krævede megen Indsigt og lang Uddannelse.

For Danmarks Vedkommende er Hattene fra først af utvivlsomt bleven indførte. 1579 hører vi saaledes fra Helsingør, at to fremmede stod maanedsvist paa Gaden og solgte Hatte. Det

er næppe før hen i den første Trediedel af det 17. Aarhundrede, at man kan tale om nogen hjemlig Fremstilling. Hvornaar det første Hattemagerlav er opstaaet, ved vi imidlertid ikke. Et fra Odense bevaret Lavssegl fra 1662 viser, at der i hvert Fald i dette Aar har eksisteret et Lav i denne By, og Sandsynligheden taler vel derfor for, at der ogsaa da maa have været et Lav i København. Noget nærmere om dette er imidlertid ikke bevaret. Saa meget kan vi dog formode, at de Lavshattemagere, der har boet i København næppe har været i Stand til at tilfredsstille Efterspørgslen, eller i hvert Fald ikke formaaet at hævde deres Næring med Kraft, thi i Aaret 1674 ser vi, at en Hatstofferer ved Navn Jørgen Helmerhorst, der horte til Kræmmernes Lav, faar kongelig Privilegium til paa egen Bekostning at indforskrive fremmede Hattemagere »og dennem med alle Slags Haar og Uld, som dertil fornøden gøres, forsyne, saa at de for hannem alle Slags fine og grove Hatte uden nogen Lavsforhindring kunde gøre«. Privilegiet var ganske vist betinget af, at Varerne skulde være »gode og dygtige« og afhændes for en »lidelig« Pris, men hvad denne var, horer vi ikke noget om.

Der er næppe nogen Tvivl om, at Hattemagerkunsten er kommen til Danmark fra Tyskland. Vist er det i hvert Fald, at de danske Hattemagere i alle Retninger fulgte tysk Tradition i Henseende til »Haandværks Skik og Brug«. Det er desværre kun meget lidt, der er bevaret derom, men saa meget ved vi dog, at de danske Hattemagere sluttede sig til den Gren af Faget, der kaldtes Filtmagere, og som stod i Modsætning til en anden Gren, der kaldtes Hattemagere. Forskellen har vel oprindelig bestaaet i visse rent professionelle Fremgangsmaader, vel sagtens hvad Tilberedningen af Filt angaar, men senere eksisterede der ingen reel Adskillelse imellem dem, idet begge Fag, baade Filtmagere og Hattemagere, fremstillede samme Slags Vare, dog saaledes, at Filtmagerne valkede med Hænderne, Hattemagerne med Fodderne.

I Retning af zünftig Sammenslutning var Afstanden imidlertid meget betydelig mellem de to Grene af Faget, idet ingen af dem vilde kendes ved den anden, og hver for sig med Hen-

syn til Vandringsskikke og Haandværksbrug havde meget forskellige Regler.

Det er i hvert Fald betegnende for, hvor dybt gammel Haandværksskik kunde gaa i Blodet, at Oldermænden for Hattemagerlavet i København i Aaret 1742 maa reservere sig imod at have noget med Lavet i Kristiania at gøre, hvor de var »Hutmagere«.

Hver Gren af Faget havde sit bestemte Arbejdsomraade, indenfor hvilket man ikke taalte hinanden. Hutmagerne arbejdede saaledes i Sydtyskland, Østrig, Moskow, Gammel-Sverige og Norge, Filtmagerne i England, Frankrig, Holland, Brabant, Nordtyskland, Skaane og Danmark.

Hændte det, at en Filtmager kom ind paa Hutmagerens Omraade eller omvendt, var de ilde stedte, thi hver af dem havde sin særlige Form for »Grussen«, d. v. s. for den zünfstmæssige Hilsen, og sandsynligvis har de ogsaa haft hver sine særlige Former for Svendeindvielse.

Om Filtmageren, der skulde være Svend ved vi saaledes, at han skulde springe lige saa mange Gange ud over den Stues Dørtærskel, som han havde staaet Aar i Lære, en Ceremoni, som nu synes uforstaaelig for os, men sandsynligvis staar i Forbindelse med de Skikke, hvormed man i primitiv Tid symboliserede Optagelse i en ny Slægt eller et nyt Samfund, idet man ved den unge Mands Bevægelse igennem Døraabningen har villet symbolisere en ny Fødsel.

Uden iagttagelse af den Slags Skikke kunde ingen blive anset for en »ærlig« Svend, men især gjaldt det da om at iagttage de gældende Regler, naar man vandrede, eller naar man

Moder 1831.

Mode 1835.

søgte Arbejde. Den rejsende Svend kunde ikke henvende sig til hvilken Mester, han selv havde Lyst til. Forespørgslen om Arbejde maatte ske gennem en paa Stedet dertil beskikket Svend, der skulde forespørge hos Mestrene i en vis Orden, begynde med den ældste og ende med den yngste. Lykkedes det ikke at opspørge Arbejde, vendte vedkommende Svend tilbage til Herberget, hvor den tilrejsende opholdt sig og fik »Geskænk« og fremsagde følgende Formel: »Gesellschaft, wir sind gewesen nach deinem Begehr, die Meister beklagen sich sehr, einer hat keine Wolle, der andere hat keine Fachbogen, der dritte und vierte weiss nicht, was

dem fünften und sechsten gebricht. Seynd die Schuhe wohl geflickt, der Beutel wohl gespickt, so ist gut wandern, ich wünsche dir Glück ins Feld.«

Saa maatte Svenden vandre videre og forsøge sin Lykke andetsteds, indtil han kunde nedsætte sig et Steds og gøre Mesterstykke. Thi uden et saadant var der som Regel ikke Tale om at blive Mester. Ganske vist erfarer vi, at Friedrich Preiel i Aaret 1676 kom ind i Lavet uden at gøre Mesterstykke eller give noget for at blive optaget, men det var en ren Undtagelse. Hvad Mesterstykket tidligere bestod i for Københavns Vedkommende, ved vi ikke, men da Lavet den 10. Marts 1685 fik nye Artikler, bestemtes dette til Forfærdigelsen af »en ganske Castor Hat, en af fin polsk eller spansk Uld og en af grov Uld«. Paa de Hatte, som Hattemagerne fremstillede, havde Hatstoffererne Forkøbsret, og det paalagdes ud-

trykkeligt disse at dække deres Forbrug hos Hattemagerne, i Stedet for, som de plejede, hellere at vilde indføre fra fremmede Lande. Hvad Hatstaffererne ikke kunde aflage, maatte Hattemagerne selv sælge eller afsætte til »Negotianterne«, som havde ladet Hattene forfærdige af deres egne Raavarer.

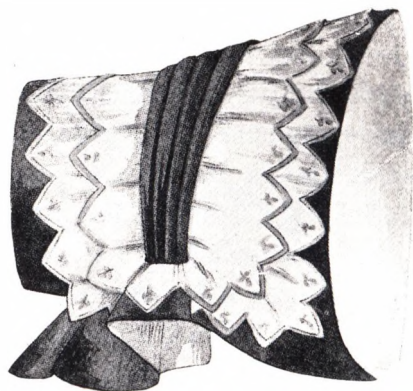
Det synes heraf at fremgaa, at Hattemagerne i mange Tilfælde har indskrænket sig til at bearbejde en Købmands Uld og saaledes ofte været rene Lonarbejdere i Lighed med Væverne i England og Flandern, der fik udleveret Raavarerne til Bearbejdning af Klædehandlerne. Hvis dette i vid Omfang har været Skik hos de danske Hattemagere, kan man forstaa, at de har haft Vanskelighed ved at hæve sig til noget videre højt økonomisk Stade. De vil ofte have været afhængige af de handlende, som raadede over den Kapital, der skulde til for at skaffe Materialerne, hvad der ganske naturligt kan have faldet vanskeligt for en Haandværker, hvis Fortjeneste som Regel sjældent, selv med den største Sparsommelighed, tillod ham at lægge noget til Side.

Man kan da ikke undre sig over, at Hattemagerne har gjort, hvad de kunde for at holde fremmed Konkurrence ude, men det har næppe været med stor Virkning. I Aaret 1700 klager de københavnske Hattemagere saaledes over, at der herskede den Trafik at indføre Hamburger-Hatte fra Altona og udgive dem for danske, hvor ved der spares i Told. Naturligvis holdt Regeringen med dem og forbød denne Fremgangsmaade, men alligevel har de danske Hattemagere næppe kunnet tage Kampen op med den udenlandske Indførsel.

Mode 1837.

Grunden hertil maa sandsynligvis søges i, at de danske Hattemagere ikke altid har været tilstrækkeligt med paa Moden, og at de med deres rent haandværksmæssige Fremstilling ikke har kunnet arbejde hurtigt og billigt nok. Regeringen har støttet dem, saavidt den kunde, bl. a. ved et Forbud af 17. Decbr. 1742 mod Indførsel og Salg af fremmede Hatte. Til Gengæld fik Hattemagerne saa Paabud om at sælge lige saa gode og billige Hatte som de udenlandske.

Mode 1840.

Hvorledes Fremstillingen oprindeligt er foregaaet, kan selvfølgelig være vanskeligt nu at udrede i alle Enkeltheder, men vist er det, at den har krævet baade Omhu og Dygtighed. Vi har nogle Oplysninger om, hvorledes Hattefabrikationen er foregaaet i Bremen sidst i det 16. Aarhundrede, og med dem som Grundlag kan man i det store og hele danne sig et Billede af, hvorledes en Filt-hat blev til i et gammelt, rent haandværksmæssigt drevet Værksted.

Hattemoder 1860.

Først blev den Uld, der skulde bruges, sorteret i 5-6 forskellige Sorter, hvad der ofte var Kvindearbejde, derefter kartet for at befri den for Urenlighed, Klatter o. s. v. Ulden blev dernæst gjort løs (aufgelockert), hvad der skete ved Hjælp af en syv Fod lang Bue (Fach-

bogen), som fortos af Svenden saaledes med venstre Haand, at dens Streng, som blev sat i Svingning med højre Haand, stedse kun berørte en mindre Del af Ulden. Paa denne Maade samledes den løse Uld i en Bunke. Dette Arbejde gentoges saa ofte, at Ulden blev ganske løs og klar. Ingen Klumper maatte findes i Ulden, saafremt da ikke Lærlingen, hvem dette Arbejde som Regel paahvilede, vilde risikere at finde dem paa sit Smorrebrod om Aftenen.

Nu traadte Svenden til, og det første han udførte var at afveje saa meget Uld, som behøvedes til en Hat. Dette Kvantum deltes saa i flere lige store Dele, der lagdes paa et Bord. Ved Hjælp af Buen dannedes der af en af Delene en omtrent ligesidet Trekant. Den rigtige Fordeling af Stoffet, det saakaldte »Fach«, var meget vigtig og af den ahang det for en stor Del, om Hatten blev god eller ej.

Saasnart Svenden havde overtydet sig herom, udbredte han over det et glat og bøjeligt Stykke Kalvelæder. Ved Tryk og lette udglattende Bevægelser med den flade Haand i forskellige Retninger, fik Stoffet en let »Forfildning«. Derefter aftoges Læderet og Stoffet blev rullet løst sammen og lagt til Side.

Naar paa denne Maade fire »Fach«er var gjort færdig, gik Svenden med dem til en opvarmet Jernplade, over hvilken der var udbredt et stedse fugtigholdt Linnedklæde. Ovenpaa dette lagdes saa »Fach«erne saaledes over hinanden, at hver af dem skiltes ved et fugtigt Linnedklæde.

Ved udglattende Tryk med den flade Haand blev Sammenfildningen forøget noget, men der maatte stadig passes paa, at

Mode 1873.

Mode 1898.

denne ikke gik for hurtig for sig. Derfor maatte Arbejdet udføres med et lettere Tryk og kun kort Tid ad Gangen.

Svenden gik nu hen til et Bord og begyndte der den saakaldte Oplukning (Aufschliessen) d. v. s. at han af de fire Lag dannede en Hulkegle, idet han tog et Stykke Papir, der var omtrent to Fingersbredder mindre end Lagene, og lagde det paa det første Lag og omhyggeligt bøjede de tyndt udlobende fritliggende Kanter over Papiret. Derpaa blev det andet Lag ligeledes lagt ovenpaa, det hele vendt og de udstaaende Kanter bøjet om det første. Efter at Sømmene gennem lette Tryk og Udglatninger var blevne tilbørligt sammenfildede, blev Papiret taget ud og den dannede Hulkegle vendt, saaledes at Sømmene nu laa i Midten. Derpaa blev Papiret igen lagt ind, og det 3. og 4. Lag, ligesom før beskrevet, lagt over og

sammenfildet. Hele Hulkeglen kom igen paa den opvarmede Jernplade, hvor den ved hyppig Venden, Trykning og Rulning fik tilstrækkelig Fasthed til, at den fuldstændige Sammenfildning kunde foretages ved Valkekedlen.

Valkekedlen befandt sig i et særligt Rum og bestod af en indmuret Kedel, forsynet med Indfyringsindretning.

De sammenfildede Hulkegler blev saa ved Rulning, Ombøjning, Strækning og Aftrykning med en Trærulle gjort tilstrækkelig faste, idet de for hver Behandling med denne, blev dyp-

pet ned i det i Valkekedlen indeholdte varme Vand.

Hattens Pul dannedes nu ved, at Hulkeglen blev trukken paa en Træform, en Snor blev bunden om Pullen og med Magt dreven ned til Randen, som derpaa ved Strækning med Haandkraft blev fladt udarbejdet, under hvilken Arbejdsproces den ofte maatte dyppes i det varme Vand. Hatten blev derpaa, ved Hjælp af et Strygebrædt, saa meget som muligt befriet for Vand og henstillet til Tørring paa sin Form. Efter at være tørret blev Hatten sleben glat med en skarp Pimpsten og fine og korte Haar fremkaldt ved Afgnidning med et Stykke fin Fiskehud.

Naar cirka 100 Hatte var gjort færdige saa vidt, skred man til Sortfarvning, til hvilken Ende der for hver Hat kom $\frac{1}{2}$ Pund Kampechetræ, 2 Lod Galdeæbler og 6 Lod Sumach, udkogt i to Timer med Flodvand. En Trediedel af dette Bryg blev stillet til Side og 50 Hatte, hver paa sin Form, sat ned i Kedlen, hvor de blev holdt under Vand ved Paalægning af Brædder, der tyngedes ned af Vægte. Efter at Hattene var kogt i to Timer, blev de taget op, Kedlen fyldt med det tidligere hensatte Bryg, og de resterende 50 Hatte puttet ned og behandlet paa samme Maade.

Saasnart disse sidste Hatte var fjernede af Badet, blev 3 Pund Kirsebær- eller Blommegummi, der forinden var udblødt 48 Timer i koldt Vand, tilsat med 5 Pund Jernvitriol og $1\frac{1}{2}$ Pund

Mode 1905.

Mode 1911.

Grønspaan. I denne Blanding blev nu Halvdelen af Hattene anbragt og holdt deri en halv Time, derpaa tørret i Luften, og den anden Halvdel puttet ned, saaledes at stadig den ene Halvdel var i Kedlen, medens den anden torredes i Luften. Havde Hattene paa denne Maade faaet 8 Behandlinger, blev de taget af Formen og anbragt en Time i Badet.

Derefter blev de skyllede, hvad der maatte ske med stor Omhu og helst i rindende Vand.

Dette var Fremgangsmaaden ved Fremstillingen af en almindelig Hat. Gjaldt det om en saakaldt Castorhat, der lavedes af fin polsk Lammeuld eller af Bæverhaar, gik man frem paa følgende Maade.

Bæverhaar blev udbredt paa et Bord i ganske tynde, næsten spindelvævsagtige Lag. Derover blev lagt et Stykke Pap, og efter at dette en Tidlang var bearbejdet ved Udglatninger med

de flade Hænder, var Haarlaget saa vidt sammenfiltet, at det kunde sammenrulles. Til Beklædningen af en saadan Hat var 16 af den Slags Lag nødvendige, 8 til Pul og Overrand og 8 til Underranden.

Overtrækningen af Stumpen foregik ved Valkekedlen og skete paa følgende Maade. Først blev et af Haarlagene lagt over Hattestumpen og ved en let Bankning med en i det varme Valkevand dyppet Børste forbunden med Underlaget. Derpaa blev Stumpen drejet om, de udragende Kanter af det første

Lag bøjet om og befæstet. Saa kom det næste Lag paa, behandlet med Børsten, igen vendt om, og naar de udragende Kanter ligeledes var bøjet om og befæstede, blev Stumpen viklet ind i et uldent Klæde og afvekslende dyppet i det kogende Valkevand og ved let Rullen, ved hyppig Ombojning af Stumpen befæstet endnu stærkere med Underlaget. Paa samme Maade blev det næste Lag behandlet, idet der dog maatte passes paa, at Stumpen blev saaledes kantet, at Siderne stadig kunde lægges om paa et andet Sted. Var paa denne Maade 4 Lag paasatte, blev Stumpen vendt, og de øvrige Lag, der var bestemt for Underranden, paasat som ovenfor beskrevet.

Derpaa genoptoges Valkningen, og Rulningen kunde nu foretages mere energisk ved hyppigere Neddypning, Ombojning og Vending af Hattestumpen.

Naar Overtrækket var tilstrækkelig godt befæstet, blev det tørret, derpaa banket med en »Gerte« og tilsidst blev Bæverhaarene bragt til Rejsning ved stærk Frem- og Tilbageatrækning af Stumpen i kogende Vand, saaledes at Fladen fik Udseende af et smukt, loddent Bæverskind.

Hele det 17. Aarhundrede igennem blev der næsten udelukkende anvendt bløde Hatter med bred Skygge og mer eller mindre høj Pul, men i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede blev Hattiformen forandret saaledes, at Pullen blev meget lav

Mode 1912.

og Skyggen slaaet op paa tre Sider, saa at Hatten set fra oven fik et trekantet Udseende. I den Anledning blev det nødvendigt at give Hatteskyggen en nogenlunde stærk Stivhed. For at opnaa dette, blev Kirsebær- eller Blommegummi samt Dylim hver for sig opblødt i 24 Timer i koldt Vand og derpaa fuldstændig opløst ved Kogning, hvorpaa det i passende varm Tilstand blev strøget paa Skyggen. Paa den opvarmede Filtplade udbredtes da et fugtigt Klæde, og den paastrøgne Skygge lagt derpaa. Den Damp, der udviklede sig, gjorde da Limopløsningen tyndtflydende, og ved Tryk fra Haanden blev Stivelsen fuldstændig arbejdet ind i Filtens Indre, hvorefter Hatten blev tørret hurtigt i et ophedet Rum.

Mode 1914.

Omkring ved Aar 1730 lærte man at tilberede og beitse Hare- og Kaninhaar saaledes, at de blev ligesaa anvendelige til Fremstilling af Filt som Ulden. Hattene kunde nu fremstilles udelukkende af Haar, og det er

derfor let forklarligt, at den fornemme Verden helt aflagde Brugen af Uldhatte og udelukkende anvendte Haarhatte.

En Følge af denne forøgede Brug af Haarhatte var den kolossale Stigning af Raamaterialet, som fulgte. I Paris skal Prisen paa tørrede Bæverskind saaledes være stegen i Tidsrummet fra 1730 til 1760 fra tre til tolv Francs pr. Pund. Det samme blev Tilfældet med Harehaar. I Amsterdam, som den Gang var Hovedmarkedet for Hareskind, kostede de omkring 70 Gylden pr. 100 Stk.

Fremgangsmaaden ved Beitsningen blev holdt strengt hemmeligt af Mestrene, hvad der bevises af den franske Benæv-

nelse »le secret«. Men allerede omkring 1750 blev det kendt i Paris, at Skindene af Harer og Kaniner, efter at Dækhaarene var fjernede, kun behøvede at stryges med en Opløsning af 1 Del Kviksølv i 6—8 Dele Salpetersyre, som var fortyndet med 5—8 Dele Vand og derefter at tørres, for at gøre Haarene fuldstændig filtbare.

Tekniken ved Fremstillingen af de forskellige Lag og ved Valkningen samt ved Appreturen, vedblev at være den samme, hvorimod den ved Midten af det 18. Aarhundrede brugte lettere Hat fordrede et mere omhyggeligt Arbejde, hvad der blev Aarsagen til, at Fremstillingen af Haarhatte og Uldhatte adskiltes i særlige Virksomheder.

Omkring Aaret 1770 blev den Opdagelse gjort, at man ved fortsat Børstning af Harehaar-Stumpen med varmt Valkevand kunde fremkalde ikke blot et tæt Dækhaar, men ogsaa en høj varig Glans. Denne Art Hatte har aabenbart vundet megen Yndest, thi Prisen paa Vinterharer, hvis Ryghaar alene var anvendelige, steg meget betydeligt.

Snart derpaa undergik Hattens Form en fuldstændig Omvæltning, idet den saakaldte Kvækerhat samtidig med den amerikanske Befrielseskrig, vandt stærk Udbredelse og snart udviklede sig til den nu brugelige Cylinder. Til denne forlangtes en haardere og mere vandtæt Stivelse, hvortil man ikke kunde bruge den hidtil anvendte. I Stedet for indførte man en ny, hvortil anvendtes Schellak, opløst i Spiritus.

Det vil af alt det anførte fremgaa, at hele Fremgangsmaaden ved Fabrikation af Hatte var meget indviklet og fordrede Kendskab paa mange Omraader, men man vil ogsaa forstaa, at naar hele denne Teknik skulde udfoldes paa et Værksted

Mode 1916.

Mode 1917.

i alle dens forskellige Faser, og som Regel af kun ganske smaa Virksomheder, vilde Fremstillingen af Hatte tage meget lang Tid, og de største Omkostninger ganske naturligt falde paa Arbejdslønnen.

Produktionen kunde i de haandværksmæssigt drevne smaa Virksomheder ganske naturligt ogsaa kun blive forholdsvis ringe, og dette er aabenbart Forklaringen til, at de professionelle Hattemagere ikke kunde tage Kampen op med Indførslen.

Det, der fattedes dem, var en større Arbejdsdeling ved Fremstillingen, og det kunde

kun opnaas gennem en større Virksomhed, og endelig synes i hvert Fald de fleste af dem, som tidligere anført at være afhængige af de handlende, hvad Anskaffelsen af Raavarer angaar. Man forstaar derfor, at det gamle Hattemagerlav ikke har evnet at gøre sig særligt gældende. Dette synes forøvrigt ogsaa at fremgaa af en ret kuriøs kongelig Resolution af 19. Januar 1692, efter hvilken Oldermændene for Hattemagerlavet, Jacob Skalhørn, paa Grund af den ham af Lavet tilføjede Fortrædelighed, fremdeles og paa Livstid maatte vedblive at være Oldermænd, saafremt han uden retmæssig Klage forholdt sig tilbørlig og skikkelig. Naar man ved, at Oldermændsposten ellers kun varede i to Aar og besattes af Magistraten efter Valg blandt tre af Lavsbrødrene selv udpegede Mænd, ser denne Bestemmelse mærkelig ud og tyder paa, at Lavsbrødrene ikke i samme Grad som andre Haandværkere har forstaaet at gøre sig gældende. Desværre ved vi ikke, hvad det er for Fortrædeligheder, der er voldt Oldermændene af de andre Medlemmer, siden de maatte lide den Straf for Livstid at

beholde den Oldermænd, de aabenbart har haft en Del at indvende imod. At Modstanden mod Oldermænden virkelig ogsaa har været berettiget, og at den ikke ophørte efter den livsvarige kongelige Udnævnelse, erfarer vi ved en ny kongelig Resolution af 12. Juni 1697, hvoraf det fremgaar, at Oldermænd Jacob Skalhørn hendsad i Arrest og ikke vilde gøre Rede for Lavets Oppebørsler, uagtet Magistraten havde dømt ham dertil. Resultatet blev derfor, at Hattemagerne nu endelig fik Lov til selv at vælge en Oldermænd samt til at fordre Regnskab af Jacob Skalhørn for de Aaringer, han havde betjent Lavet.

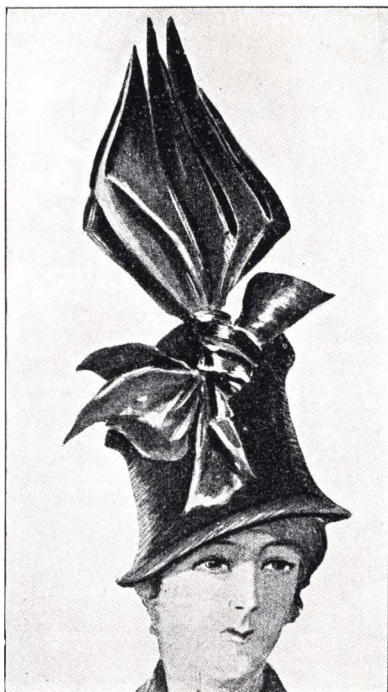

Mode 1917.

Denne Hændelse tyder som sagt ikke paa stor Anseelse for Hattemagerne. Ikke desto mindre hedder det om dem, at de københavnske Hattemagere udførte Hatte til St. Petersborg og andre Østersøbyer, og at der i Provinserne gjordes saa gode Hatte, som der behøvedes. Fra Jylland udførtes oven i Købet Hatte til Norge i stor Mængde.

Alligevel kan Produktionen næppe have været overvældende, hvad der alene fremgaar af den Omstændighed, at der lige over Midten af det 18. Aarhundrede, nemlig 1761 i København kun fandtes 12 Mestre med 31 Svende og 7 Lærlinge, Tal, som holder sig temmelig ens Aarhundredet ud, nemlig:

1771:	13	Mestre,	29	Svende	og	9	Lærlinge
1781:	11	—	, 64	—		11	—
1791:	13	—	, 44	—		14	—

Mode 1918.

Gennemsnitligt set er Virksomhederne altsaa ikke store. Sandsynligvis har de fleste Mestre kun beskæftiget 1, højst 2 Mand. Det største Antal Svende og Drengene har derfor været beskæftiget paa ganske enkelte større Virksomheder, hvor der rimeligvis har været drevet en eller anden Specialitet, eller hvor Arbejdsdelingen har været mere gennemført. En saadan Virksomhed har muligvis været den 1755 anlagte Fabrik for Castorhatte, som fik betydelige Understøttelser af Regeringen. Den fortsattes 1794 af en fransk Hattemager Viertel og ansaas for Planteskolen for de egentlige Hattefabrikker. Ved kgl. Resolution af

6. Decbr. 1786 fik Viertel et Laan paa 3500 Rdlr. En Franskmand, Douillac, blev i Aarene fra 1755 til 1764 af Regeringen understøttet med ialt 25000 Rdlr. Da Understøttelserne ophørte, rømte han af Landet. Til Fremme af Hattemageriet tilstodes der ved Plakat af 1. August 1776 en Præmie af 5 pCt. for Udførsel af danske Hatte til Udlandet.

Der er nogen Grund til at tro, at disse faa større Virksomheder har anvendt de tekniske Forbedringer, som Tiden kendte, men disse er iøvrigt ret faatallige. En af dem var den saakaldte »Violon«, der bestod af to Lister, mellem hvilke der var befæstet et Antal 6 Fod lange Tarmstrengene. En af Listerne blev fastsat nær ved Gulvet, medens den anden blev ført af en Arbejder med begge Hænder saaledes, at de stramt spændte Strengene pidskede de paa Gulvet udbredte Haar.

I Slutningen af det 18. Aarhundrede omtales ogsaa en Maskine, hvis Opgave var at fæste et Overtræk af fine Haar paa færdigt valkede Stumper. Den beskrives som bestaaende af tre Valser, der var forsynede med ind i hinanden gribende Tæn-

der, mellem hvilke der bevægedes en endeløs Sæk. Stumperne lagdes kædeagtigt 3—4 over hinanden mellem Valserne, der bevægedes i et Bassin, og var færdigt behandlede paa 3—4 Timer.

En stor Forandring foregik i Hattfabrikationen ved Indførelsen af de høje Silkecylindre. Den første, som begyndte paa Fremstillingen af saadanne Hatte i København, var Modehandler Petersen, som ved kongl. Resolution af 30. Oktober 1812 fik Bevilling til at forfærdige Mandshatte af Silkeflos med Ret til selv at væve det nødvendige Flos og Taft til Hattføer og til at have det dertil hørende Farveri. Ved kongl. Resolution af 3. Marts 1813 tilstodes der ham et Laan paa 1666 Rdlr. til Udvidelse af Fabrikationen. Silkeflosset blev i Begyndelsen trukket paa en Form af Pap, senere paa Filt. Dette Filt maatte Silkehattfabrikanterne ikke selv forfærdige, men skulde købe det hos Hattemagerne.

Det er iøvrigt betegnende for den Mangel paa Foretagsomhed, der fandtes hos de gamle Lavs- haandværkere, at det ikke blev dem, der tog Fabrikationen af Silkehatte frem, men at det netop blev en Modehandler. Foruden Petersen kom der efterhaanden flere, som fik Bevilling til at lave Silkehatte, men store blev Virksomhederne ikke, hvad man skønner af, at der 1847 fandtes 10 Fabrikanter af Silkehatte med kun 11 Arbejdere.

Hvor lidet omfattende de egent-

Mode 1919.

lige Hattemageres Virksomhed i det hele var, giver Statistiken os en god Forestilling om, naar den oplyser, at der

1801	fandtes	18	Mestre	med	67	Svende	og	26	Lærlinge
1811	—	22	—	—	78	—	-	19	—
1821	—	20	—	—	59	—	-	35	—
1831	—	20	—	—	47	—	-	24	—
1841	—	18	—	—	41	—	-	18	—
1851	—	20	—	—	42	—	-	14	—
1861	—	16	—	—	66	—	-	18	—

Det vil sige, at naar man tager Hensyn til Befolkningsfø-
øgelsen, var Tallet paa københavnske Fabrikanter i rivende
Tilbagegang. Heller ikke i Provinsbyerne var deres Tal stort,
idet der i samtlige danske Købstæder i Aaret 1847 kun fand-
tes ialt 64 Hattemagere med 40 Arbejdere.

En af Hovedaarsagerne til denne Nedgang ligger for det
første deri, at Regeringen ved Udgangen af det 18. Aarhun-

Mode 1920.

drede havde forladt den Indu-
stripolitik, som hvilede paa de
merkantilistiske Theorier, efter
hvilke et Lands Rigdom væ-
sentligst bestod i ædle Metaller.
Derfor burde ogsaa Industri-
eksporten støttes, selv om ved-
kommende Industri ikke direkte
betalte sig. Ved at forfærdige
de Genstande, der var Brug for
i Landet, i Stedet for at indføre
dem, blev Pengene jo desuden
herhjemme, og det maatte frem-
for alt tilsigtes.

Derfor østes store Pengesum-
mer ud af Statskassen til Indu-
strier, som oftest ikke kunde
forrente sig, og der udbetaltes
store Understøttelser og Gaver
til Personer, som man troede

kunde fremme den indenlandske Industri.

Ved Udgangen af det 18. Aarhundrede gik man derimod over til et friere Syn. Vel bibeholdtes Beskyttelsestolden, men Understøttelse af nye Anlæg faldt bort. Dette fremmede naturligvis ikke Hattfabrikationen, som ogsaa havde nydt godt af Regeringens Tilskud. Den væsentligste Grund til Tilbagegangen maa dog søges i de daarlige Tider, der fulgte ovenpaa de store Krige i det 19. Aarhundredes Begyndelse og endvidere i Tabet af Norge. Alt dette satte sig Spor i en stor Fattigdom, der naturligvis ikke tillod Fremskridt af nogen Art og heller ikke fremmede Initiativet.

Efter Midten af Aarhundredet spores dog en ny Fremgang. Bru-
gen af Filthatte forøgedes, navnlig ved Fremkomsten af bløde Hatte.

Ved denne Tid meldes der ogsaa om Indførelsen af en virkelig brugbar Indretning i Hattemageriet, nemlig en Haarrensningmaskine, som ved Hjælp af Luftpres drev Haarene gennem et langt Træror, som blev bredere henimod Enden, hvor det lukkedes med et Traadvæv. Trærøret var i sine smallere Dele beklædt med løst Tøj, hvori de grovere Haar hagede sig fast, medens de rene Haar aflejreredes ved Rørets Ende.

Nogenlunde paa samme Tid toges Dampen i Brug ved Dekateringen. De tørrede Hatte blev fast opspændte og udsatte for Indvirkningen af den tørre Damp, hvorved de fik den Egenskab vedvarende at kunne bevare deres Form, istedetfor

Mode 1921.

Mode 1923.

at de hidtil ved Brugen faldt sammen og antog den oprindelige Stumps Kegleform.

Men disse Fremskridt indenfor Hattemagerfaget som saadant følges mærkeligt nok ikke af et tilsvarende Initiativ.

Det blev Handelens Opgave at tage sig heraf, og det er ogsaa ud fra Handelens Midte, at der lidt efter lidt fremstaar særlige Fabrikanten paa Damehatteomraadet, efter at man lange Tider igennem — efter nogle enkelte mislykkede Forsøg paa at grundlægge Specialfabriker — dækkede Forbruget ved Indførsel.

Den sidste Omstændighed er Aarsagen til, at Antallet af Hattemagere i de statistiske Opgørelser tæller saa forbausende lidt til.

Ved Folketællingen 1880 fandtes i hele Landet kun 166 Hattemagere med 218 Medhjælpere; deraf kom paa København de 64 med 148 Medhjælpere. En Forretning sysselsatte 88, en anden 72 Medhjælpere. Af disse arbejdede den ene med Dampkraft — formentlig den samme, som i 1873 oprettedes som Aktieforetagende med Kapital 300,000 Kr. (Nordisk Damp-Filthattefabrik og Haarskæreri), men allerede 1876 maatte likvidere og gaa over i privat Eje.

Af disse Fabriker tilvirkede imidlertid den ene Straahatte, ca. 1880 omkring ved 10,000 Stk. om Aaret. Herved kommer vi imidlertid ind paa en hel ny Side af Hattemageriets

Historie — den, der omhandler Haandværkets

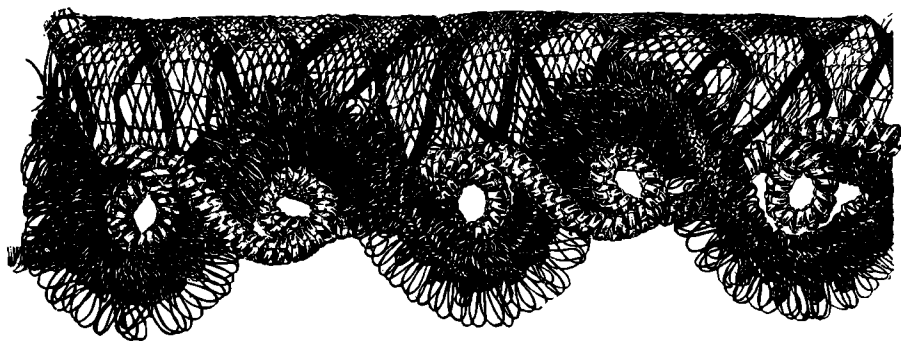
Overgang til Industri, og den skal derfor behandles som et Afsnit for sig.

SKJOLD BØRGESEN

f. 20. April 1830, d. 7. Marts 1905.

Stifter af Foreningen af danske
Straa- og Filthattfabrikanter.

Schweizisk Maskinfletning af Straa og Bomuldstraade.

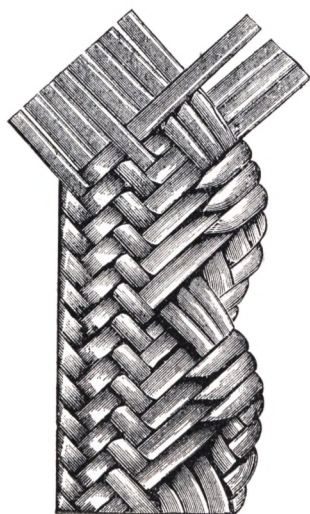
III. DAMEHATTEINDUSTRIEN

DET er forstaaeligt, at naar det drejer sig om et Fags Industrialisering, er det ikke blot Anskaffelsen af Maskiner eller den nødvendige Arbejdsdeling, det drejer sig om, men i lige saa høj Grad Afsætningsmulighederne. For det gamle Hattemagerhaandværk spillede disse ikke saa stor en Rolle, da det væsentligst arbejdede paa Bestilling fra Handelen, men for denne sidste var Udvidelsen af Markedet af vital Betydning. Derfor er det ogsaa Handelen, der med sit Kendskab baade til Hjemmemarkedets Forbrug og til Muligheden af Eksport tager Initiativet til nye Virksomheder og nye Muligheder paa Hattefabrikationens Omraade.

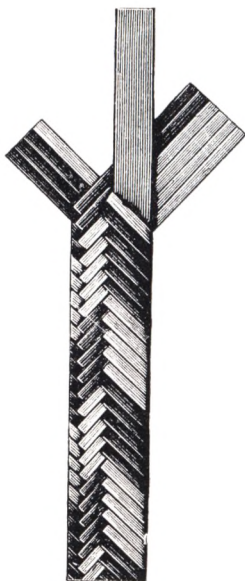
Det er saaledes Hattestaffererne, der horte til Kræmmerlavet, der efterhaanden helt erobrer Fremstillingen af Damehatte. Det er ogsaa Handelen — særlig naturligvis Modehandelen — der først tog Initiativet til at sy Hatte af Straafletninger.

Ligesaa karakteristisk er det imidlertid, at Handelen med sin forretningsmæssige Sans for, hvad der kunde betale sig, afholdt sig fra det egentlige Straafletteri. Lisserierne indførtes fra Italien og Tyskland.

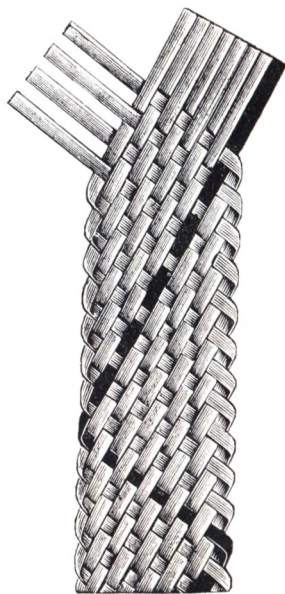
Men med de Rester af merkantilistisk Tankegang, der raadede indenfor Regeringen endnu i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede er det naturligt, at man fandt det et Forsøg værd ogsaa at fremme Straafletningen i Danmark. Kunde man gøre

Kinesisk Fletning af mel-
lembred, uspaltet, bleget
Straa med takket Kant.

Tofarvet belgisk Haandfletning
med Indlæg af 5 blaa og
5 hvide Striber.

Schweizisk Haandfletning
af uspaltet Straa.
12 Striber, 2 Farver.

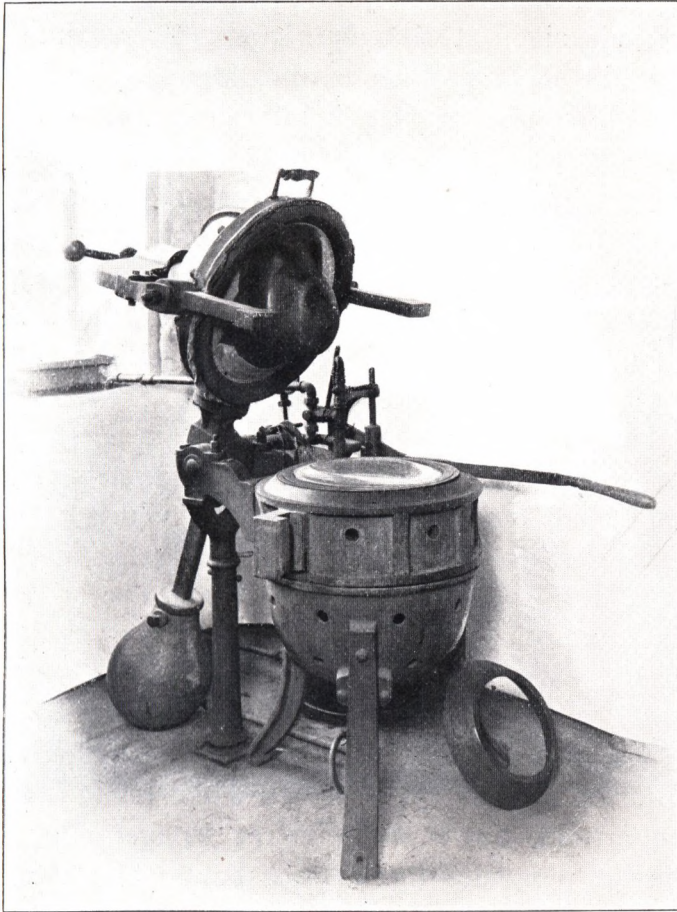
det i Udlandet, maatte man ogsaa kunne det herhjemme, og Pengene blev jo saa i Landet, selv om den anvendte Kapital ikke blev forrentet.

Selvfolgelig blev det derfor ogsaa Regeringen, der tog Initiativet til den Slags Foretagender, og det blev ikke faa Summer, som den i Aarenes Løb paa den Maade anvendte.

I Aaret 1801 indgav den danske Legationssekretær i Dresden, Professor Pelt, saaledes en Beretning om den i Dresden og omliggende Egne eksisterende Fabrikation af forskellige Straavarer, hvoraf der udførtes store Mængder.

Resultatet af denne Indberetning blev, at det overdroges Professoren at udsøge to dygtige Arbejdere i Straafabrikationen til at bosætte sig her i Landet. Til Rejseomkostninger, til Redskaber og Anskaffelse af Prover bevilgedes 600 Rdldr. De to Arbejdere ankom og sattes til at forestaa et Lærleværksted under Fattigvæsenets Ledelse i Opfostringshuset og siden i nogle Skoler. Det viste sig imidlertid snart, at Fattigvæsenet ikke var den rette Autoritet til at lede en Modevareanstalt, og Bestyrelsen blev derefter overdraget til en vis Frede-

rik Groening, som forestod et Proppeskæreri i Opfostringshuset. Der tilstodes ham i Februar 1803 et Laan paa 1500 Rdlr. og i Marts s. A. fik han Bevilling. Al Næringsvirksomhed, der ikke henhorte under Lavsvæsenet, maatte nemlig foregaa i Henhold til kongeligt Privilegium.

Hydraulisk Presse fra Tresserne.

I Begyndelsen syntes det ogsaa at skulle gaa godt. Det Lokale, der var anvist Groening til Brug i Opfostringshuset, viste sig snart for lille, saa at han 1804 fik en Bevilling paa 7000 Rdlr. til Indkøb af en Gaard og et Laan paa 2500 Rdlr. til Driften. Fabrikationen udvikledes stadigt, Groening foretog flere Rejser til Udlandet for at fremme Afsætningen. Det var jo nemlig ikke blot de indenlandske Penge, der skulde blive

hjemme, de udenlandske skulde tillige skaffes herind for at oge Landets Beholdning af Metaller. 120—30 Mennesker beskæftigedes daglig i Fabriken, og Eksporten baade til Tyskland, Sverige, Norge og Vestindien var betydelig. Fabriken eksisterede i 14 Aar, men ophørte da, paa Grund af Entreprenørens forandrede Levevej hedder det, hvad der vel med andre Ord vil sige, at Straafletningen til syvende og sidst ikke kunde betale sig. Paa samme Maade gik det med en Del andre Virksomheder. De maatte høre op, den ene efter den anden, og de, der bestod, opgav Straafletningen og indskrænkede sig til at sy Hatte af indførte Fletninger.

Den Tanke, der laa bagved, var at finde nye Leveveje for Befolkningen. Man var overalt paa Færde, hvor det gjaldt om at finde en ny Virksomhed, der ikke tidligere havde eksisteret, i Stedet for den nok saa rimelige Fremgangsmaade at anvende Kræfterne paa at støtte og opelske de Næringsveje, der var naturlige for Landet. Saaledes oprettede Inspektøren paa Grevskabet Frijsenborg, Commerceraad Thomsen, 1810 i Hammel By et Straafletteri under Ledelse af tvende i København oplærte Kvinder. Det første Aar forfærdigedes der for 1429 Rdlr. Varer, det andet for 4000 Rdlr. og Produktionen ogedes stadigt, mange Mennesker oplærtes, men da Krigen ophørte, gik det hele i Staa, og Commerceraaden ophævede Fabriken under det Paaskud, at den Bygning, hvori Fabrikationen havde fundet Sted, nu var bleven beskattet, uagtet den som en Indretning, der tjente til at skaffe mange fattige Mennesker Underhold, burde have været fritaget. Det er jo troligt, at havde den virkelig kunnet betale sig, var den nok bleven fortsat.

Disse er saa vidt vides de eneste Forsøg, der er gjort paa at indrette Straafletning i Danmark. Vel blev en Del Smaavirksomheder ved at sy Hatte af indførte Fletninger, men Indførslen af færdigt syede Hatte havde dog absolut Overvægten.

Grunden hertil er let at se. Dels egnede dansk Straa sig ikke til Straahattetilvirkning, og dels har Fabrikationen slet ikke kunnet betale sig og kaste en nogenlunde Fortjeneste af

sig, efterhaanden som andre mere lønnende og for Landet naturligere Erhverv frembød sig.

Straafletningen har da ogsaa især sat sig fast i saadanne Egne, hvor en i Forvejen talrig Befolkning kunde beskæftiges ved Hjemmeflid.

Saadanne Egne fandtes i Toscana, nogle Steder i Norditalien, i Schweiz, Belgien, England og navnlig i Sachsen, hvor Straafletningen gaar tilbage til Midten af 18. Aarhundrede.

Maskinsystue.

I Schwarzwald, de schlesiske Væverdistrikter og fremfor alt i Lindenberg ved Lindau, har den eksisteret siden 1765.

Straahattefremstillingen foregik naturligvis oprindeligt paa helt haandværksmæssig Vis uden Hjælp af nogen Art Maskiner, men i Løbet af forrige Aarhundrede er Fabrikationen undergaaet store Fremskridt, nemlig ved Anvendelse af Presse-, Slibe- og Formemaskiner.

I det store og hele foregaar Straahattefremstillingen paa følgende Maade:

Det Straa, der skal anvendes, maa først og fremmest være

Straahatteappretering.

Façonnering af Straahatte.

Hattepressemaskiner.

Lakering af Straahatte.

dyrket specielt med Fabrikationen for Øje. Man vælger derfor ogsaa Kornarter, som leverer et særligt dertil egnet Straa. Saaledes dyrker man i Toscana og andre Lande en egen Slags Hvede, hvis Straa høstes paa særlig Vis. Man rykker nemlig Straaet op, medens det endnu er grønt og Akset ikke modent. Derefter samles et Antal af saadanne optrukne Straa i Bundter, som bleges paa Marken, hvad der maa ske meget omhyggeligt, for at Straaet ikke skal lide derved. Man udsætter Materialet afvekslende for Sol og Regn og bliver ved dermed saalænge, til Straaet er tilstrækkeligt hvidt. Hvis man først høster Straaet, naar det er modent, er det umuligt at faa et velegnet Materiale, da det modne Straa ved at udsættes for Sol og Regn, forandres i Farve og Fasthed og faar Rustpletter. I denne Tilstand kan det kun bruges til Sortfarvning.

De indhostede Straa afskæres derefter ved Leddene og sorteres paa Maskine efter Tykkelse. De ens tykke Straa kommer sammen i Bundter og af disse ensartede Straa fremstilles regelmæssige Fletninger. Om man bruger den øverste eller nederste Del af Straaet er afgørende for Fletningens Art, og ikke enhver Del af Straaet er anvendelig. Saaledes kan man til Fremstillingen af Florentiner-Punta-Fletninger kun bruge den øverste tynde Del, det saakaldte Puntastraa.

Det med Maskine eller i Haanden sorterede Straa pakkes nu i Bundter efter Tykkelsen.

Dernæst foretages Spaltningen af Straaet for at faa smalle, tynde og ensartede Striber til Fletninger. Det sker for det meste ved Hjælp af en Straaspalter, et lille Skæreværktøj af Staal med fra 3—10 i en Stjerne sammenstillede Knive. Denne Straaspalter skydes ind i Straaet og trykkes saa langt ind i dette, at det begynder at spaltes. Derpaa griber man Striberne og trækker Straaet rask over Spalteren. Denne Maade at spalte paa giver Striber af uens Bredde. Fuldstændigt lige brede Striber faar man, naar man først slidser Straaet op i Længderetningen, derpaa breder det fladt ud og forer det flade Baand mellem et Par Valser til en Skærekam.

Straaet er ogsaa i spaltet Tilstand stift, haardt og let udsat for at brækkes og ikke egnet til Fletning; for at faa den nød-

vendige Smidighed maa det derfor, alt efter sin Tykkelse nedlægges længere eller kortere Tid i Vand. Ved denne Blød-gøring bulner de stive Celler en Smule ud og lader sig der-efter let høje uden at brækkes.

Det er klart, at Beskaffenheden af Straaet, om det er bredt

Filtappretering.

eller smalt, tyndt eller tykt, bleget, halvbleget eller i Natur-tilstand er i høj Grad bestemmende for Fletningens Udseende. Jo finere og tyndere Straaet er, desto finere vil den selvfølge- lig blive. Ogsaa Straaets Overfladebeskaffenhed spiller en stor Rolle.

Fletningen af Straaet foregaar naturligvis paa forskellig Maade. Man kan anvende færre eller flere Straa til Fletningen

— fra tre til nogle og tyve, og alt efter den Variering, Fletteren forstaar at anvende, bliver Monstret forskelligt. I vore Dage er det næsten udelukkende Japan, der kommer i Betragtning som Eksportland for Straafletninger.

Fletningerne til Sammensyning af Hatte forfærdiges i forskellig Længde. For at fremstille Hatte af de enkelte Fletninger maa de sammensyes over Forme af Gips, Træ eller Zink i Haanden eller paa Maskiner, og kun paa den Maade er det muligt at faa en nøjagtig og ensartet Form paa Hattene. Derpaa bliver de saaledes fremstillede Hatte appreteret med Gelatine for at faa den nødvendige Stivhed, trækkes paa de for dem bestemte Forme, tørres, fugtes og udsættes i en Presse, alt efter Fletningens Art for et vist Atmosfæretryk, hvorefter de er færdige. Visse Hatte overtrækkes endvidere med farveløst eller farvet Lak.

Det er givet, at der naturligvis i Tidernes Lob, alt efter Virksomhedens Omfang, er kommen en Mængde Maskiner i Brug.

En stor Rolle ved Fabrikationen spiller selvfølgelig ogsaa den mere kemiske Del, nemlig Anvendelsen af alle de Stoffer, der bruges ved Appreteringen, Farvningen og Stivningen.

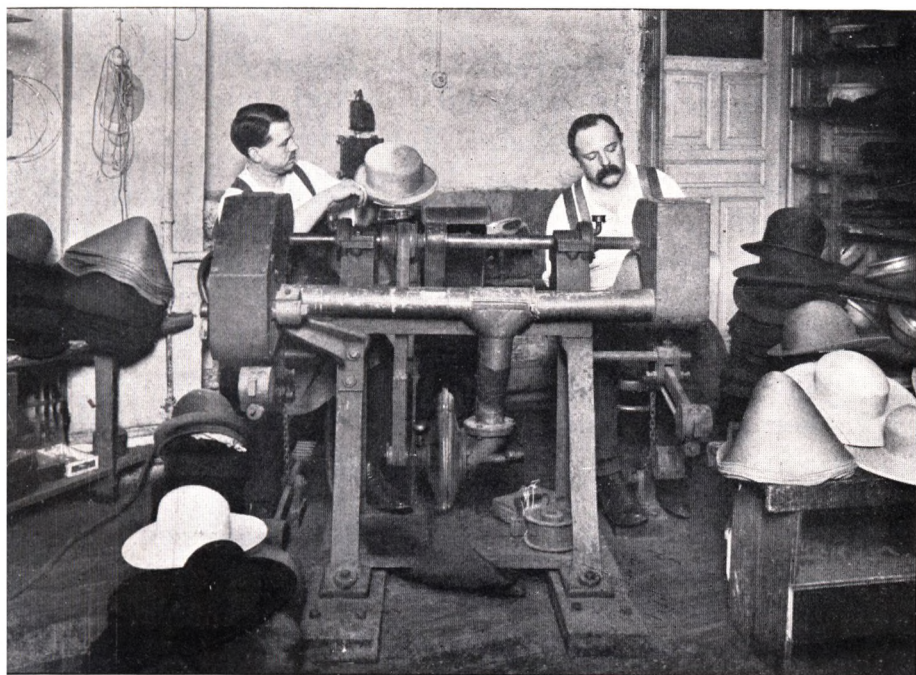
Men det mest afgørende ved Fremstillingen af Straahatte og naturligvis ved samtlige Damehatte uden Hensyn til Materialet, er dog Evnen til at finde og komponere de rigtige Former, at træffe Tidens Smag. Ingen Virksomhed kræver maaske større Fantasi og kunstnerisk Forstaaelse end netop Damehattefabrikationen, og man kan maaske tillige sige Besiddelsen af en vis psykologisk Forstaaelse af den kvindelige Natur, af Evne til at kunne variere den samme Grundform paa hundrede Maader, til stadigt at finde noget nyt.

Det er da alene af denne Grund forstaaeligt, at Damehattefabrikationen er opstaaet i Modehandlernes Kres, og at de Virksomheder, som kom frem herhjemme uden Forbindelse dermed, ligesom har savnet den naturlige Basis for deres Bestaaen og Vækst.

Men ligesaa naturligt er det, at der maatte gaa lang Tid inden en egentlig Fabrikationsvirksomhed kunde tage fat. Grunden hertil var først Eftervirkningen af Fattigdommen fra

Façonnering af Filthatte.

Lustrermaskine for Filthatte.

Aarhundredets første daarlige Decennier, dernæst det bestaaende Næringssystem — Lavsvæsenet.

Mellem dette — alias Hattemagerlavet — og Handelen var der ogsaa stadig Krig paa Kniven. Hver Gang en Handlende tog fat paa noget eller indførte en Artikel, som det bestaaende Hattemagerlav mente at have Eneret til at fremstille, var det parat med en Proces — og Antallet af Processer, snart for det ene og snart for det andet, var legio, og de maa sikkert have kostet Hattemagerlavet mere i Procesomkostninger end de indbragte i Fortjeneste.

Under disse Omstændigheder forstaar man vel, at det var vanskeligt at begynde paa noget nyt. Med Undtagelse af de ganske faa Forretninger, der syede Straahatte af indførte Fletninger — og deraf var det meste endda tarvelige Drengehatte og Kasketter, blev Fremstillingen af Damehatte, baade af Straa og Filt, helt overladt til Importen.

Der skulde derfor ikke saa lidt Mod til at begynde en Forretning paa dette Omraade, men dette Mod blev vist af Manufakturhandler SKJOLD BØRGESSEN. Født i København 1830 kom han i 15 Aars-Alderen i Lære i en Manufakturforretning i Borgergade, og 20 Aar gammel blev han Svend i Silke-, Ulden- og Klædekræmmerlavet. Efter et kort Ophold som Svend i Randers vendte han tilbage til København som Kommis i en Manufakturforretning paa Købmagergade Nr. 11, nuværende Nr. 30.

I denne Forretning handledes der med Straahatte, som indførtes fra Udlandet. De var paa Grund af den høje Told dyre, og Børgesen blev derfor snart klar over, at der her var en Mulighed for at skabe en Virksomhed paa dansk Grund, og Tanken førte han ud i Virkeligheden, da han i 1854 efter sin Principals Død overtog Forretningen.

Vanskeligheden laa imidlertid i at starte en virkelig Fabrikation, der kunde tage Kampen op med Indførslen. Der var vel Syersker nok, der kunde lave en Hat over en Form, men ingen kendte noget til den øvrige Fremgangsmaade.

Der var derfor ikke andet at gøre end at indforskrive et Par Arbejdere fra Belgien, hvor Straahatteindustrien stod højt.

Disse Belgiere skulde da oplære danske Arbejdere, men Opgaven var ikke let. Alt var jo endnu indenfor Fremstillingen rent haandværksmæssigt. Maskiner kendtes ikke, og selv flinke Arbejdere kunde ikke overkomme at fremstille mere end en Snes Hatte om Dagen. Det var paa dette Grundlag ikke let at bygge en Storindustri. Men Børgesen arbejdede paa Formaalet med stor Iver, opgav Manufakturforretningen og kastede sig udelukkende over Tilvirkningen af Straahatte. I 1857 flyttede han hen paa Hjørnet af Silkegade og Pilestræde, hvor han lejede Stuen og 1ste Sal, hvor Forretningen siden har været til Huse.

Børgesen er da — trods alle foregaaende Forsøg — den egentlige Banebryder paa Damehattefabrikationens Omraade, navnlig da han resolut greb til og ogsaa tog fat paa Fremstillingen af Klædes-, Fløjls- og Filthatte, men sejt og vedholdende som han var, tog han dristigt fat paa Opgaven.

At der virkelig laa en Opgave for dansk Initiativ viste sig derigennem, at ogsaa andre i Tidens Løb tog Hattefabrikationen op. Den ene Virksomhed efter den anden kom til. I Firserne i forrige Aarhundrede fandtes i København ikke mindre end 20 Virksomheder, der beskæftigede sig med Tilvirkning af Hatte, dog under meget beskedne Former.

Trods alt, hvad der blev fremstillet herhjemme, var der dog en stor fremmed Indførsel at arbejde imod. Eksempelvis kan anføres, at Overskudsindførslen af Filthatte endnu 1884 bestod af ca. 75,000 Pund og af sammensyede Hatte (Straahatte) 87,800 Pund.

Det fremgaar af disse Tal, at der var noget at gøre for dansk Industri, og at det virkelig er lykkedes den at optage Vædekampen med den udenlandske Indførsel skyldes først og fremmest Forstaaelsen af det danske Markeds Behov og Evnen til at indrette Produktionen efter dansk Smag.

Hertil kommer saa naturligtvis, at Damehatteindustrien til enhver Tid har vidst at følge med i den tekniske Udvikling og aldrig har været bagefter i Anskaffelse af de nødvendige Maskiner og saaledes altid har kunnet følge med i de nyeste Tilvirkningsmetoder.

Maskinsnedkerværksted til Fremstilling af Træ-Modelforme.

Maskinsnedkerværksted til Fremstilling af Træ-Modelforme.

Fabrikation af Rullebuxsforme.

Lager af Metalforme til Hattepresning.

Allerede 1868 indførte Børgesen saaledes i sin Virksomhed den hydrauliske Hattepresse. 1870 kom endvidere Symaskinen i Brug, og dermed skete i Virkeligheden det største Gennembrud henimod moderne industriel Tilvirkning. Før den Tid maatte alt jo fremstilles i Haanden. Lidsehatte, for blot at tage et Eksempel, maatte syes udefra indad, hvad der var en meget langsom Fremgangsmaade. Da Symaskinen med Trædebord blev indført, kunde der syes indefra udad 4—5 Lidsehatte daglig, hvorimod der nu med de elektrisk drevne Symaskiner kan fremstilles 18—20 Hatte daglig.

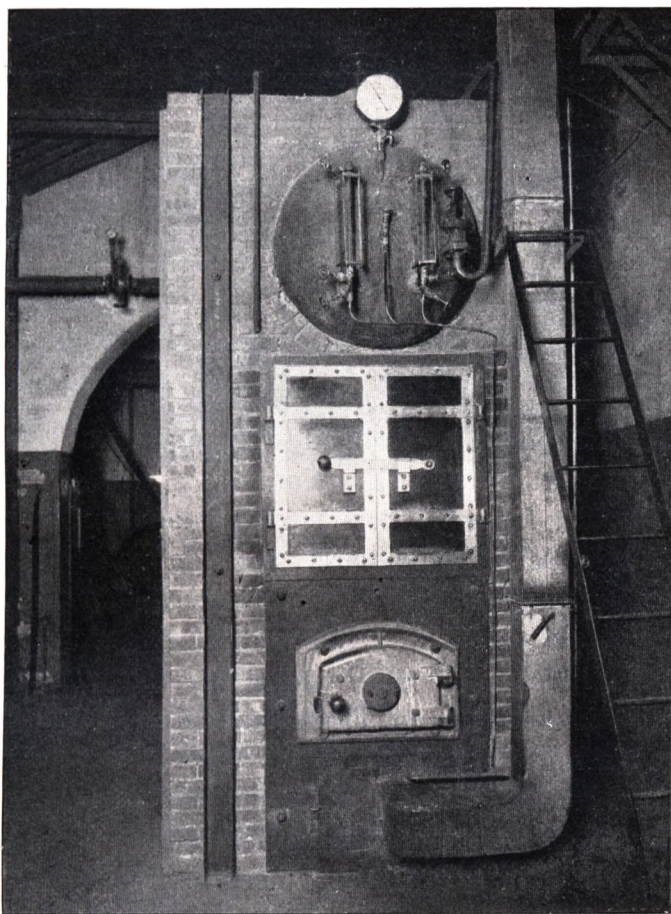
Endelig kommer Dampanvendelsen. Tidligere udvikledes Dampen til Hattenes Façonnering i særlige Kobberkedler, under hvilke der for hver enkelt maatte bruges Kokes- eller Gasfyring, men nu anvendes der særlige Dampanlæg.

Hele denne tekniske Udvikling har naturligvis medført en stærk Arbejdsdeling. Medens en Hat i den haandværksmæssige Periode næsten udelukkende blev gjort færdig af en enkelt Arbejder, er Fabrikationen i en moderne Fabrik af en Straahat fordelt paa 12 Hænder og af en Filthat paa 7 Hænder, inden den gaar upyntet i Handelen. Det siger sig selv, at der paa den Maade baade kan arbejdes hurtigere og billigere.

Endvidere kan anføres, at Industrien for en stor Del selv har overtaget Tilvirkningen af Træhatteforme, hvorved man bedre og hurtigere er i Stand til at følge Svingningerne i Moden, end hvis man var henvist til som tidligere at indføre Formene færdige fra Udlandet. Ogsaa herved er der indvundet et Omraade for dansk Foretagsomhed og dansk Industri, idet Fremstillingen af Formen kræver Indretningen af et helt lille Maskinsnedkeri.

Men alt er naturligvis ikke afgjort med den tekniske Indretning. Det, der i lige saa høj Grad har baaret den danske Damehatteindustri frem er dens Forening med Handelsvirksomheden. Den er ikke afhængig af nogen Mellemhandel, men staar i direkte Forbindelse gennem sine Rejsende med den store dygtige Modehandlerindestand baade i Danmark, Norge, Sverige og Finland, for hvilken den har indrettet halvaarlige

Sæsonudstillinger, hvor de forskellige Modelhatte kommer frem. Der er gennem disse Udstillinger ydet Detailhandelen et stort Gode, hvad man kan skønne deraf, at Modehandlerinderne tidligere maatte kopiere Modelhattene i den enkelte Forretning eller sidde hjemme om Aftenen paa deres Hotelværelser og

Dampkedel.

sy dem af. Nu kan de købe Modelhattene fiks og færdige, hvorved der spares megen Tid og skabes Mulighed for den enkelte til at faa langt større Variation i sit Arbejde og dermed ogsaa en langt større Kundekreds.

Man vil forstaa heraf, at den danske Damehatteindustri ikke saa meget hviler paa en stor og for hver enkelt Fabrik specialiseret Masseproduktion, men hvert enkelt Firma maa tvært-

imod fremstille en Mængde Modeller, saa at der saa at sige bliver noget for enhver Smag.

Lederne af Damehatteindustrien maa saaledes paa en Gang være Teknikere, Handelsmænd og Modekyndige, det vil sige til enhver Tid ikke blot følge Strømningerne paa Modens Omraade i de toneangivende Lande, men tillige forstaa, hvad der egner sig for og kan tilpasses efter den hjemlige Smag.

Det er paa Grundlag af denne nøje Føling med Kundekresen, at Industrien med Stolthed kan sige, at den i Løbet af et kvart Aarhundrede har taget Land ind for dansk Arbejde, ja Fabrikantforeningens Medlemmer kan endog pege paa en meget betydelig Eksport til Sverige, Norge og Finland, thi det har vist sig, at det danske Hattefabrikata ikke alene er de udenlandske fuldtud jævnbyrdige i Kvalitet og Udførelse, men at de danske Fabrikanter ogsaa til Fulde har forstaaet den for en Industrimand ikke helt lette Kunst at afpasse Produktionen efter hvad der forlanges i de Lande, hvor han søger at afsætte sine Varer.

Denne Eksport forøges yderligere ved den omfattende Transithandel i alle Sorter Modevarer, som de paa Basis af deres Hatteeksport har oparbejdet paa de nævnte Lande og støttes desuden ved, at flere af Fabrikantforeningens Medlemmer har oprettet Filialer i de andre nordiske Hovedstæder.

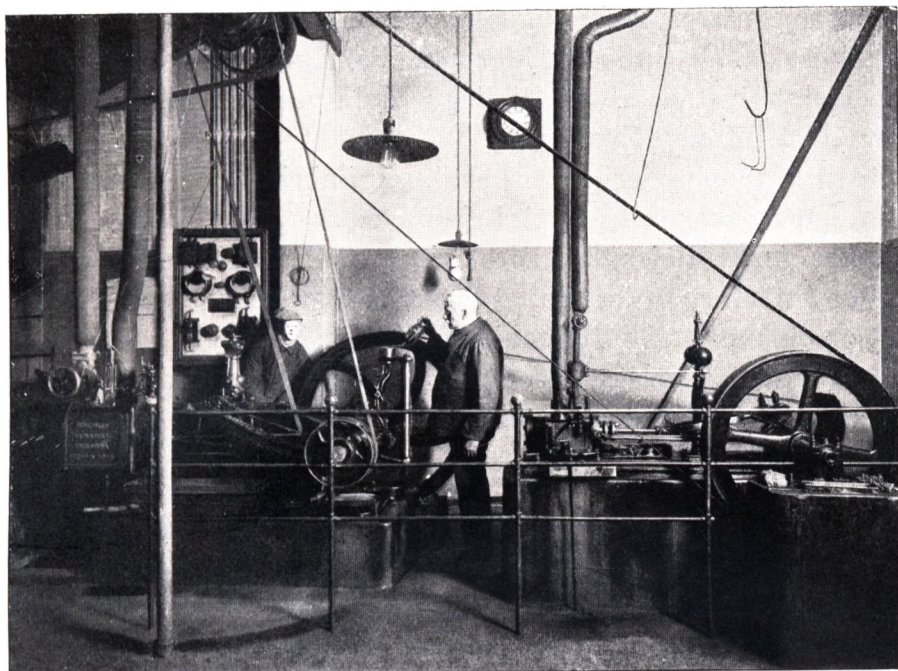
Hvormeget Eksporten og Transithandelen betyder for vort Land kan skønnes deraf, at dens Værdi alene for de sidste fem Aar kan sættes til c. 25 Millioner Kroner.

Udviklingen af Damehatteindustrien falder i alt væsentligt i de sidste 25 Aar, netop det Tidsrum, hvori Fabrikantforeningens Virksomhed foregaar. Før Foreningens Stiftelse eksisterede der kun 6 Fabrikker, nu er Antallet indenfor Organisationens Rammer 13 (kun tre Virksomheder staar udenfor). Efter deres Alder kommer Fabrikkerne i følgende Orden:

A/S S. Børgesen & Co., oprettet 1854 af Skjold Børgesen,

Pahl & Petersen, oprettet 1885 af Gustav Pahl, Indehaver Gerh. Petersen,

Ludvig Melchior, Fabrik oprettet 1899, Indehaver Jacob H. Melchior,

Kraftanlæg.

Aalborg Straa- & Filthattefabrik, oprettet 1899 af L. Chr. Poulsen,

Henry Rohde, oprettet 1901,

Floris Jacobsen & Co., oprettet 1901, Indehaver Chr. M. Andersen,

A/S Københavns Straa- og Filthattefabrik, oprettet 1902,

Hugo Brammer, oprettet 1914,

Joakim Schermeister, oprettet 1917,

Ludvig Pahl, oprettet 1918,

E. P. Richter, oprettet 1918,

Julius Michelsen & Co., oprettet 1919,

Oluf Kragh, oprettet 1923 (oprindelig oprettet af J. Gottschau 1870).

Man vil forstaa, at Antallet af Arbejdere indenfor Damehatteindustrien er steget i Forhold dertil. Naar undtages de faa Hattemagere, der er beskæftigede af Herrehattetilvirkningen, er saa godt som alle egentlige Hattemagere anbragte indenfor Damehattefabrikationens Rammer. Men hertil kommer saa

det store Antal Maskin- og Haandsyversker samt Modister, som Dag ud og Dag ind arbejder paa Fabrikkerne, hvis samlede Arbejdsløn for de sidste ti Aars Vedkommende løber op til over 10 Millioner Kroner.

Regner man yderligere hertil, at Fabrikkerne foruden de egentlige fagorganiserede Arbejdere ogsaa giver Fortjeneste til et stort Antal Rejsende, Direktricer og Funktionærer af forskellig Art vil man forstaa, at Damehatteindustrien som Helhed

er en omfattende Organisme, der mellem Aar og Dag

sætter mange Kræfter i Bevægelse og giver

sit Bidrag til at vinde nyt Land for

Dansk Arbejde.

IV.

FORENINGEN AF DANSKE STRAA- OG FILTHATTEFABRIKANTER

EN saa ny Industri som Fabrikationen af Damehatte kan naturligvis heller ikke have nogen gammel Organisation. Dels var Virksomhedernes Antal indtil Udgangen af det 19. Aarhundrede forholdsvis faa, og dels eksisterede der ikke nogen Sammenslutning af Fagets Arbejdere, som kunde give Anledning til, at Arbejdsgiverne paa deres Side organiserede sig.

Dette vil i og for sig ikke sige, at Forholdet til Arbejderne var idyllisk. Indenfor hver enkelt Fabrik havde man sine Konflikter, baade om Løn og Arbejdstid, men hver Fabrikant ordnede Spørgsmaalene ved Forhandling med sine egne Arbejdere uden Mellemskomst af nogen faglig Sammenslutning.

Tanken om Dannelsen af en Forening af Fagets Arbejdsgivere havde dog allerede meldt sig i Slutningen af Halvfemserne hos Foreningens nuværende Formand, VALDEMAR BØRGESSEN, og at det var ham, der fik Ideen, laa nær, da han som oplært i Faget i Faderens Fabrik og efter flere Aars Arbejde paa Fabrikker i Udlandet kendte alle Fremstillingens Enkeltheder til Bunds og derfor var i Stand til at tage sagkyndig Stilling til de Arbejderspørgsmaal, der kom frem.

Paa hans Initiativ var det da, at man efter en af hans Fader udstedt Indbydelse den 13. Januar 1899 dannede den nuværende Sammenslutning indenfor Damehatteindustrien, der fik Navn af »Foreningen af københavnske Straa- og Filthattefabrikker«.

Stiftelsen af Foreningen i dette Aar faldt forsaavidt naturlig, som Arbejderne Aaret i Forvejen havde dannet en Fagforening paa Initiativ af nuværende Fabrikant HENRY RØHDE.

Fabrikantforeningens første Formand blev som naturligt var Industriens Nestor, SKJOLD BØRGESSEN. Til Sekretær valgtes G. HARDER.

Medlemmerne bestod iøvrigt af følgende Firmaer:

S. Børgesen & Co.,
A. Rasmussen & Co.,
Axel E. Tafdrup,
J. Gottschau,
Gustav Pahl,
G. Harder.

At Foreningen ansaa det for sin nærmeste Opgave at tage sig af Forholdet til Arbejderne mærkes ogsaa i Udformningen af Foreningens Formaal i de først vedtagne Love, hvor det kort og godt hedder, at man skal »varetage Medlemmernes Interesser i Særdeleshed i Arbejderspørgsmaal for ved samlet og enig Optræden i paakommende Tilfælde at kunne væрге sig mod Overgreb«.

Ligesaa tydeligt taler næste Paragraf:

»Finder der Arbejdsnedlæggelse Sted paa en Fabrik forpligter samtlige Medlemmer sig til ikke at antage de strikende Svende«.

Arbejdsforhold blev da ogsaa ganske naturligt det første Foreningen beskæftigede sig med.

Den tilsendte allerede den 10. Februar 1899 Hattemagernes Fagforening to Priskuranter, henholdsvis for Fabrikker med og uden Dampkraft. Skrivelsen slutter med at udtale »at den tilsendte Priskurant havde taget alle Hensyn, som Ret og Retfærdighed kræver, og haaber og forventer, at Generalforsamlingen vilde sanctionere disse«.

Saa let gik det imidlertid ikke. Fagforeningen ønskede Forhandling og fik Priserne sat op, og dermed ansloges i Grunden straks fra Begyndelsen den Rytme, i hvilken det kommende Samarbejde med Fagforeningen skulde gaa de føl-

gende Tider. Thi det maa betones, at det blev et *Samarbejde*, selvom dette til Tider nu og da kunde hindres af nogen Gnidningsmodstand mellem de forskellige Interesser. I det store og hele kan Gangen i Forhandlingerne karakteriseres saaledes: Opsigelse af Priskurant fra Arbejdernes Side, Forlangende om højere Løn, Rækker af Forhandlinger og tilsidst

G. HARDER,
f. 16. August 1846, d. 16. December 1912

Enighed for en Stund, kortere eller længere alt efter Forholdene, og derpaa den samme Serie om igen. En Gang imellem kan det gnistre lidt, en partiel Strike erklæres snart her, snart der, Uvejrsskyer trækker op for igen at give Plads for klar Himmel.

Kun en eneste Gang truede det med virkelig Torden. Det var 1907, da der var opstaaet Konflikt angaaende Betaling for kulørte Hatte paa nogle enkelte Damehattefabrikker, hvilket medførte at Svendene forlod Arbejdet. Arbejdsgiverne svarede med Lock-out. Den hele Strid stod dog ikke længe paa og

endte med Voldgift, der delte Sol og Vind lige mellem Parterne. Kan der end under saadanne Stridigheder have hersket nogen Bitterhed, saa er denne dog aldrig udartet til Fjendskab. Dette fremgaar af følgende smaa Anekdoter fra Striken 1907. En Fabrikant udbetalte under Konflikten Forskud paa kommende Løn, og hos en anden samledes Arbejderne paa

GUSTAV PAHL,
f. 16. Februar 1858, d. 27. November 1915.

Fabrikken under Striken med Strikevagterne og indtog sammen med disse deres Maaltider, indtil Fabrikanten anmodede dem om at blive borte.

I det hele kan man roligt sige: De to Parter har altid ad Forhandlingens Vej fundet hinanden, og det er saare sjældent, at man har maattet henvise Spørgsmaal til Afgørelse ved Voldgiftsret.

Naturligvis var det ikke altid let i Krigens Tid. Begivenhederne kom jo under den saa overvældende, Prissvingningerne saa voldsomt, at det ikke var nemt at følge med, men

trods Vanskelighederne lykkedes det dog at finde ud af dem.

For Sagen var, at udviklede Forholdene sig besværligt for Arbejderne, saa var de til Tider næsten uovervindelige for Fabrikanterne. Krigstilstanden hindrede Tilførsel af Materiale, og Priserne forandredes fra Dag til Dag. Til Tider saa det endog

VALD. BØRGESEN,
f. 22. Juni 1868.

ud til, at man helt maatte lukke. En Række Lovgivningsforanstaltninger hindrede i mange Retninger Udfoldelsen af den fulde Virksomhed, baade hvad Fabrikation og Eksport angaar, kort sagt den ene Vanskelighed ovenpaa den anden.

Men havde det været svært under Krigen, blev det endnu værre efter Freden og de med den følgende mer og mer vanskelige Pris- og Pengeforhold.

At lede Foreningen under disse Vilkaar var ikke noget let Arbejde.

Medens det før Verdenskrigen kunde gøres med ganske faa

Møder om Aaret, steg disses Antal under denne meget stærkt og endnu flere blev der efter Krigen. Eksempelvis kan anføres, at der 1918 holdtes 31 Møder, 1919 34, 1920 32, 1921 24, 1922 20 og 1923 26, for ikke at tale om talrige mundtlige Underhaandsforhandlinger.

Det vil fremgaa heraf, at der i disse Aar har paahvilet

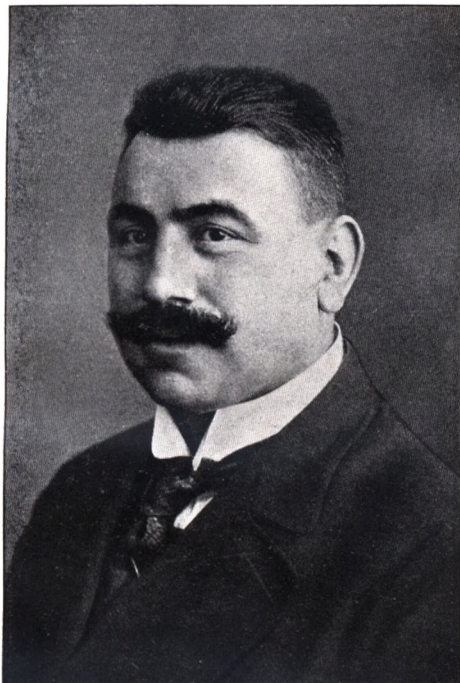
J. H. MELCHIOR,
f. 7. Maj 1873.

Bestyrelsen et stort Arbejde. At nye Love blev nødvendige under disse Forhold er let forklarligt. Saadanne vedtoges paa Generalforsamlingen i Januar 1917.

Iøvrigt er Foreningens Ledelse siden dens Stiftelse undergaaet den Forandring, at Skjold Børgesen er fratraadt som Formand 1902 og afløst af G. HARDER, der stod i Spidsen for Foreningen til 1912, da han afgik ved Døden. Fra 1912 og til sin Død 1915 fungerede GUSTAV PAHL som Sekretær.

Fra 1913 har VALDEMAR BØRGESSEN, der iøvrigt virkede som Sekretær fra 1902, derefter ledet Foreningens Virksomhed

som Formand. Det blev den allervanskeligste Periode i dens hidtidige Tilværelse. Thi under Verdenskrigen var der ikke blot de utallige Forhandlinger om Arbejderlønninger, der saa at sige i et vist Tidsrum vekslede hver Maaned ved Spørgsmaal om Dyrtidstillæg o. m. a., men ogsaa alt det Arbejde, der iøvrigt fulgte af Krigstilstanden.

HENRY ROHDE,
f. 18. Marts 1875.

Alt dette krævede ikke alene Anvendelsen af megen Tid og meget Arbejde, men ogsaa stor personlig Elasticitet for at faa det til at glide, som det skulde.

I dette Arbejde har Børgesen været virksomt hjulpen af J. H. MELCHIOR, der 1916 tiltraadte som Næstformand og siden da tillige har virket som Sekretær og i Formandens Forfald desuden har maattet træde i hans Sted.

Særligt paa et Omraade har J. H. Melchior indlagt sig Fortjeneste ved sit Arbejde for Foreningen, nemlig som Deltager i de mange og vanskelige Forhandlinger, der har fundet Sted

om Toldspørgsmaal. Ved sin Sagkundskab og Indsigt i alle disse Sager har han ofte opnaaet et for Industrien gunstigt Resultat.

I 1917 tiltraadtes Bestyrelsen desuden af HENRY ROHDE, der særligt ved sit nøje Fagkendskab og paa Grund af sit tidligere Arbejde indenfor Arbejdernes Organisation har ydet

GERHARD PETERSEN,
f. 1. August 1875.

en værdifuld Indsats for Fabrikantforeningen i de mange og undertiden trange Forhandlinger om Lønspørgsmaal. Henry Rohde fratraadte Bestyrelsen 1922 og afløstes af GERHARD PETERSEN.

I de svundne 25 Aar har det efter Forholdenes Natur væsentligst været Arbejderspørgsmaal, der har optaget Virksomheden, men der er næppe Tvivl om, at de kommende Tider vil opstille en Række Problemer til Løsning, der i høj Grad vil lægge Beslag paa Foreningens Kræfter.

Af andre Begivenheder i Foreningens Historie er endnu at

berette, at der ved et Møde i Hotel Phønix den 3. Januar 1918 af efternævnte Straa- og Filthattefabrikanter og Modevaregrossister eenstemmigt vedtoges at danne et Legat til Fordel for enligstillede, forhenværende Modehandlerinder i Danmark:

Aalborg Straa- og Filthattefabrik,
A. S. Bjørrild,
Hugo Brammer,
S. Børgesen & Co.,
Doberck & Rubin,
A/S Fransk Modevareimport,
G. Harders Eftf.,
Floris Jacobsen & Co.,
C. Justesen,
Københavns Straa- og Filt-hattefabrik,

Københavns Hue- og Hattefabrik,
Ludvig Melchior,
A/S Julius Michelsen & Co.,
Nordisk Blomster- og Bladfabrik,
Pahl & Petersen,
P. Præstrud & Co.,
Joakim Schermeister,
Axel E. Tafdrup,
M. C. Thrane & Sønner.

V.
FORTEGNELSE OVER DE I FORENINGEN
OPTAGNE FIRMAER

- S. BØRGESSEN & Co., grundl. 1854. Fabrik oprettet 1854. A/S fra 1905. Valdemar Børgesen Medindehaver fra 1893, Direktør fra 1905. Aage Hansen Meddirektør fra 1. Juli 1921.
- Firma PAHL & PETERSEN, grundl. 1883. Fabrik oprettet 1885 af Gustav Pahl. Eneindehaver Gerhard Petersen.
- Firma LUDVIG MELCHIOR, grundl. 1839. Fabrik oprettet 1899. Indehaver J. H. Melchior.
- Firma AALBORG STRAA- og FILTHATTEFABRIK, grundlagt 1899. Fabrik oprettet 1899. Indehaver L. Chr. Poulsen.
- Firma HENRY ROHDE, grundlagt 1901. Fabrik oprettet 1901. Indehaver Henry Rohde.
- Firma FLORIS JACOBSEN & Co., grundl. 1894. Fabrik oprettet 1901. Eneindehaver Chr. M. Andersen.
- A/S KJØBENHAVNS STRAA- OG FILTHATTEFABRIK, grundl. 1. Januar 1902. Fabrik oprettet 1902. Direktør Hjalmar H. Jespersen.
- Firma HUGO BRAMMER, grundl. 1906. Fabrik oprettet 1914. Indehaver Hugo Brammer.
- Firma JOAKIM SCHERMEISTER, grundl. 1910. Fabrik oprettet 1917. Indehaver Joakim Schermeister.
- Firma LUDVIG PAHL, grundlagt detail 1880. Fabrik oprettet 1918. Indehavere Ludvig Pahl og Willy Pahl.
- A/S JULIUS MICHELSEN & Co., grundl. 1916. Fabrik oprettet 1919. Direktør Julius Michelsen.
- Firma E. P. RICHTER, grundlagt 1918. Fabrik oprettet 1918. Indehaver E. P. Richters Enke.
- Firma OLUF KRAGH, grundlagt 1923. Fabrik oprettet 1923. Indehaver Oluf Kragh.

LUDVIG PAHL,
f. 7. Maj 1855.

L. CHR. POULSEN,
f. 15. Februar 1860.

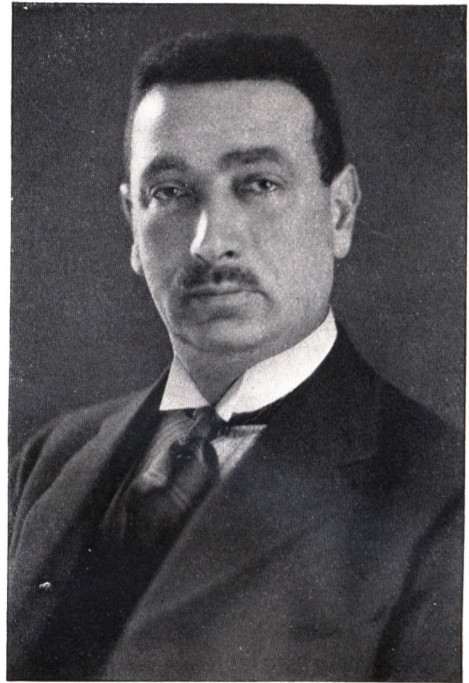
CHR. M. ANDERSEN,
f. 25. September 1874.

AAGE HANSEN,
f. 24. Januar 1875.

HUGO BRAMMER,
f. 31. December 1875.

JULIUS MICHELSEN,
f. 26. Juni 1878.

JOAKIM SCHERMEISTER,
f. 28. December 1878.

OLUF KRAGH,
f. 26. Januar 1882.

WILLY PAHL,
f. 10. April 1889.

H. H. JESPERSEN,
f. 4. Juni 1890.

E. P. RICHTER,
f. 1. Marts 1892, d. 23. Maj 1923.

VI.
UDTOG AF FUNDATSEN
FOR FORENINGEN AF DANSKE MODEVARE-
GROSSISTERS LEGATFOND

VI Christian den Tiende, af Guds Naade Konge til Danmark og Island, de Venders og Goters, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenburg,

Gøre villerligt:

Efter indgiven allerunderdanigst Ansøgning om Stadfæstelse paa den i Original herved hæftede Fundats for »Foreningen af danske Modevaregrossisters Legatfond« til Fordel for enligt stillede forhenværende Modehandlerinder i Danmark, bekræfte og stadfæste Vi hermed nævnte Fundats i alle dens Ord og Punkter.

Givet i Kobenhavn, den 28. Marts 1919.

(L. S.)

Efter Kongens Befaling.

P. M. V.

G. Busck-Nielsen.

§ 3.

Legatfondens Formaal er med Pengehjælp at understøtte værdige Trængende blandt enligt stillede forhenværende Modehandlerinder i Danmark, som i en længere Aarrække har drevet Forretning, men som paa Grund af Alder og Svagelighed ikke kan fortsætte.

Understøttelserne uddeles for et Aar ad Gangen i Portioner fra 180 til 300 Kr. efter Legatudvalgets Skøn; Tildeling af en større Portion end 300 Kr. kan finde Sted, naar Legatudvalgets Indstilling herom approberes af en beslutningsdygtig Generalforsamling i »Foreningen af danske Modevaregrossister«. Understøttelse kan tildeles Personer, der i tidligere Aar har erholdt Understøttelse af Legatfonden, saaledes at der intet er til Hinder for, at samme Person oppebærer Understøttelse i en Aarrække.

Understøttelserne udbetales kvartalsvis forud den 15. Januar, 15. April, 15. Juli og 15. Oktober med $\frac{1}{4}$ hver Gang mod behorlig Kvittering og Leveattest.

Understøttelserne er strengt personlige. Belobene udbetales kun mod Vedkommendes egenhændige, for hver Udbetalings-termin og efter Udlobet af den foregaaende Udbetalings-termin udstedte Kvittering eller i Henhold til en indenfor samme Tidsrum udfærdiget Fuldmagt, og Belobene, forfaldne og uforfaldne, er undtagne for enhver Retsforfølgning fra den Understøttedes Kreditorers Side.

§ 4.

Legatfondens aarlige Indtægter bestaar dels af Renter af Grundfonden dels af de Aarsbidrag, som det i Lovene for »Foreningen af danske Modevaregrossister« er eller til enhver Tid bliver paalagt denne Forenings Medlemmer at yde til Legatfonden, og dels af frivillige Gaver, forsaavidt disse ikke ifølge § 2 ovenfor skal henlægges til Legatfondens Kapital. Legatfondens aarlige Indtægter med Fradrag af Udgifter ved Legatfondens Administration er til Raadighed til Uddeling af Understøttelser, dog henlægges Halvdelen af Medlemsbidragene til Legatfondens Kapital, indtil denne har naaet en Størrelse af 20,000 Kr.

Legatudvalget indkalder inden hvert Aars 1. September ved Bekendtgørelse i Berlingske Tidende og eventuelt paa anden efter Udvalgets Skøn hensigtsmæssig Maade Ansøgninger; disse indsendes inden Udgangen af hvert Aars Oktober Maaned paa Skemaer, som dertil udfærdiges af Legatudvalget. Ingen An-

søgning om Understøttelse kan komme i Betragtning, med mindre den er attesteret og anbefalet enten af 2 Medlemmer af »Foreningen af danske Modevaregrossister« eller af 1 Medlem og en Embedsmand eller anset Borger paa Ansøgerindens Opholdssted.

Inden hvert Aars Udgang træffer Legatudvalget Afgørelse om til hvilke af Ansøgerinderne Understøttelsen skal uddeles og med hvilke Beløb. Ved Fordelingen skal der tages Hensyn til, at der i Forhold til Indbyggertal bør ydes lige store Beløb til København og Provinserne; for Tiden vilde saaledes tilkomme Ansøgerinder fra København $\frac{1}{6}$ af det til Uddeling disponible Beløb.

København, den 25. Marts 1918.

VALD. BØRGESSEN. GERHARD PETERSEN. A. S. BJØRRILD.

Legatet, som foruden Grundfonden faar betydelige aarlige Beløb fra Foreningens Medlemmer, har ogsaa haft den Glæde flere Gange at modtage en Portion af Georg og Johanne Harders Legater.

Legatet har i de 5 Aar, det har virket, forøget sit Grundfond og tillige udbetalt til 85 Legatsøgere en samlet Sum af Kr. 20,400, i Portioner fra Kr. 180 til Kr. 400.

Bidragydere til Legatet den 1ste Januar 1924 var følgende Firmaer:

Hugo Brammer,	Ludvig Pahl,
A/S S. Børgesen & Co.,	Pahl & Petersen,
Axel E. Tafdrup,	Randers Damehattefabrik,
Floris Jacobsen & Co.,	E. P. Richter,
A/S Københavns Straa- og	Henry Rohde,
Filthattefabrik,	Joakim Schermeister,
Ludvig Melchior,	Aalborg Straa- og Filthattefabrik,
A/S Julius Michelsen & Co.,	M. C. Thrane & Sonner.